

БІБЛІОТЕКА
НАУКОВОГО ТОВ. ІМ. ШЕВЧЕНКА.

~~3835~~

Ч.

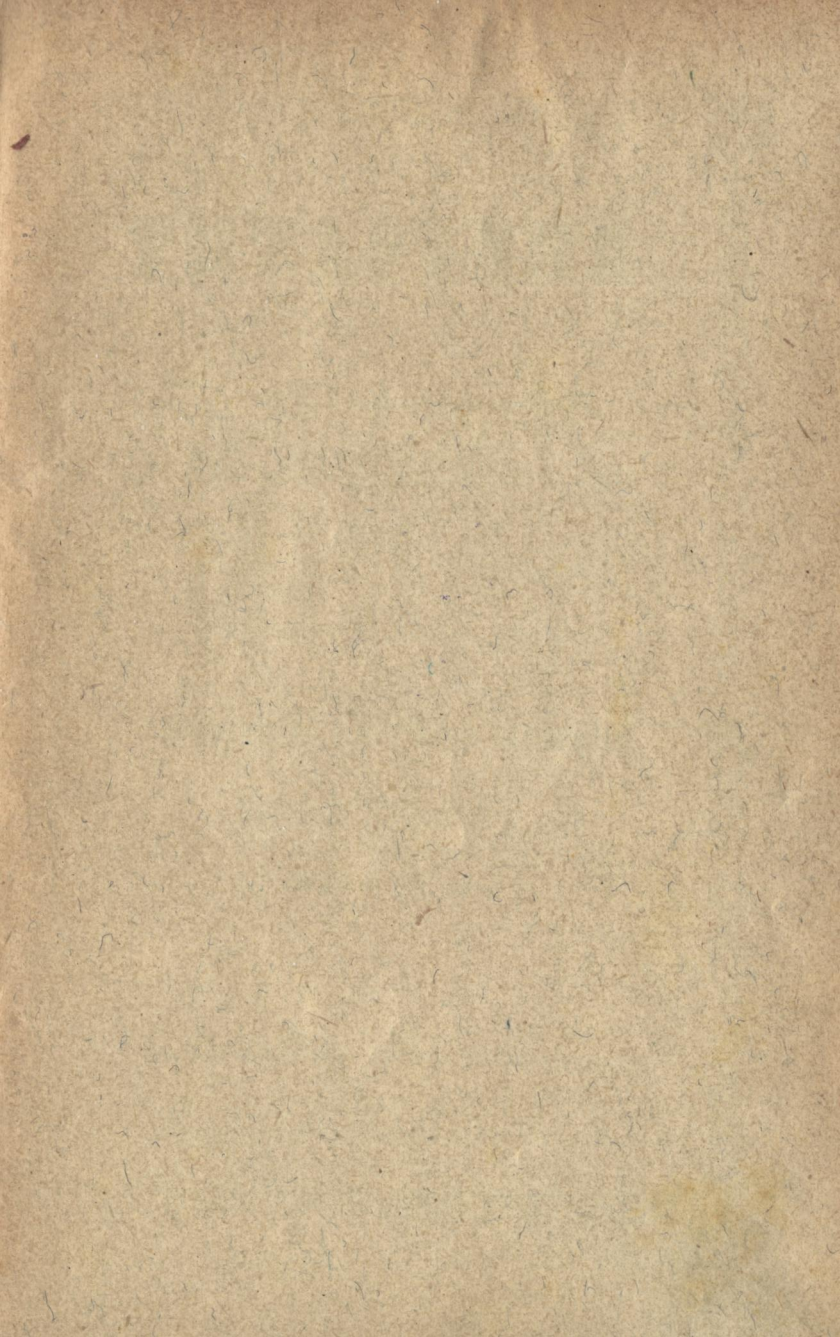
З БІБЛІОТЕКИ
НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА

імені

ШЕВЧЕНКА

в Львові.

Ч. **3835**

23

ТИТАРІВНА.

ДРАМА В 5 ДІЯХ І 6 ВІДМІНАХ

МАРКА КРОПИВНИЦЬКОГО.

[СЮЖЕТ ПОЗИЧЕНИЙ У ТАРАСА ШЕВЧЕНКА]

ВИДАННЄ ВАСИЛЯ ЛУКИЧА.

Ціна 20 кр.

Коштом Товариства „Руська Бесіда у Львові“.

У ЛЬВОВІ, 1892.

З друкарні Товариства імені Шевченка,
під зарядом К. Беднарського.

„ЗОРЯ“

ілюстроване літературно-наукове письмо для родин
під редакцією Василя Лукича

при участі Вп. пп.: Дра Александрова Вол., Барвінського Олекс., Бачинського Мих., Белея Ів., Білиловського Кес., Бобенка А., Бондариншиного Тим., Варнака Охр., Борковського Ол., Верхратського Ів., Вербіцького Мих., Ганин-Буцманюка, Глібова Леон., Голоти Петра, Граба Пав., Дніпрової Чайки, Загірньої Мар., Зубрицького Мих., Жарка Я., Ільницького Вас., Ісаєвича С. Н., Карпенка-Карого, Катренка Ол., Кобринської Нат., Кокорудза Іл., Колесси Ол., Кониського Ол., Кононенка М., Комара Мих., Коцюбінського Мих., Кримського А., Кропивницького Мар., Куліша Пант., Лавінського С., Левіцького-Нечуя, Левіцького Ост., Лепкого Дан., Десі Українки, Дра Лучаківського Вол., Лучаківського Костя, Маковея Ос., Малярєнківи Кат., Масляка Вол., Манжури Ів., Мирного Пан., Млаки Дан., Мордовця Дан., Наталки-Полтавки, Обачного Мих., Дра Огоновського Ом., Олесницького Евг., Паєленка Серг., Партицького Ом., Познанського Бор., Подоленка, Поповича Ом., Потапенка Вяч., Пчілки Ол., Реваковича Тит., Ріленка Вас., Романової Одар., Самійленка Вол., Спілки Ів., Старицького Мих., Степовика Ів., Стодоленка, Дра Смалья-Стоцького, Тайсича П., Устияновича Корн., Цеглинського Григ., Дра Целевича Юл., Цвіта Мих., Чайченка Вас., Школиченка Мус., Щоголова Як., Франка Ів., Янчука Мих., Ярошинської Евг. і ін.

Тринайцять річників „Зорі“ свідчать, що вона совістно і чесно служила нашому літературному ділу, і в своїм розвою поступала заєдно наперед. Як первістний властитель „Зорі“ проф. Ом. Партицький так і Товариство імени Шевченка [від р. 1885] заєдно

06

ТИТАРІВНА.

ДРАМА В 5 ДІЯХ І 6 ВІДМІНАХ

МАРКА КРОПИВНИЦЬКОГО.

[СЮЖЕТ ПОЗИЧЕНИЙ У ТАРАСА ШЕВЧЕНКА].

ВИДАННЕ ВАСИЛЯ ЛУКИЧА.

КОШТОМ ТОВАРИСТВА „РУСЬКА БЕСІДА У ЛЬВОВІ“.

У ЛЬВОВІ, 1892.

З друкарні Товариства імени Шевченка,
під зарядом К. Беднарського.

ТАРНА

Львівська бібліотека

Львівська бібліотека

Львівська бібліотека

Львівська бібліотека
АН УРСР
№ И- 31283

Львівська бібліотека

Львівська бібліотека

Львівська бібліотека

Львівська бібліотека

Львівська бібліотека

4 Травня

МАРКО КРОПИВНИЦЬКИЙ.

ЛИЦЕДІЇ:

Трохим Рокота [по вуличному Тітар], старий сотник,
дуже заможний.

Степанида, його жінка.

Настя [Титарівна], їх дочка.

Свирид Глоба, старий осаул.

Худомій }
Деркач } старі козаки.

Худоміха.

Явдоким, бандурист.

Мусій, лірник.

Тетяна, подруга Настина.

Гаврик

Тимш } юнаки.

Семен

Хома Рогач, борець-Січовик.

Янкель, жид орандар.

Гриць, хлопець.

Морозиха, баба знахарка.

Марта, покритка.

Микита, її син.

Океюта, Мартина приймачка.

Лепестина }
Тихон } челядниці Рокоти.

Запорожець, старий козак, молодіці, дівчата, чоловіки,
козаки, музики, діти і народ.

Д і я І.

Оранда. Дерев'яні великі столи, лави. Ванкир. На однім столі: глеки, сулїї, чари і корці. На другім: дамки, глек і дві чари. У ванкирі: барила, сулїї, кувхи; оселедці, бублики, гинджир, медяники, горіхи і т. и.]

Ява І.

Навкруги більшого столу сидять: Глоба, Худомій, Деркач і другі старі козаки і кружають мед; край столу Явдоким з бандурою, а поруч з ним лірник і торбанистий; за другим столом два старих діди грають у дамк.

Явдоким (співа):	{	Чи вмерти, чи жити — Не варта тужити, Доки лихо ще сьмієть ся, Доки в грудях серце бєть ся. Чи гаразд сумніти, Будем краще пити.
Козаки.	{	Чого нам сумніти, Будем краще пити! Молодята-юнаки, Дідугани-козаки, Не гайте й частини, Случної години; Лийте в чари вина, Спорожняйте до дна!
Козаки.	{	Лиймо в чари вина, Спорожняймо до дна! Вас мати повивала, Повиваючи сьпівала: „Не бійте ся, діти, смерти, На те й живем, щоб умерти!“ Чи варта-ж сумніти, Будем краще пити!
Явдоким.	{	Чого нам сумніти, Як пити, то й пити!
Козаки.	{	

Явдоким. { Козацькая ваша доля —
Могилонька в чистім полі,
Козацькая здобиченька —
У голівках травиченька;
На оченьках муривочка,
На личеньку китаєчка,
На рученьках нагаєчка,
Нагаєчка дротяночка...

Козаки. { Лиймо-ж в чари вина,
Спорожняймо до дна!

Явдоким. { Над козачим білим трупом
Чорний ворон краче,
У ніженьках, на припоні,
Ворон-коник плаче...
Чи варта-ж сумніти?
Будем краще пити!

Козаки. { Чого нам сумніти?
А вже-ж краще пити!...

Козаки. Оце пісьня, так пісьня!

Глоба (бе кулаком по столі). Аж ось коли дошкулив наскрізь до самісенького денця!

Явдоким (влянаєть ся). Вся моя послуга у тім, щоб роз-ятрувати рани, а ваша — гоїти їх.

Глоба. Гей жиде! Меду, ще око меду або й два!

Деркач (до Глоби). Друзяка ти козак, Свириде! Дай Господи, щоб тобі і на тім сьвіті легко гикало ся за оцю твою щиру промову.

Худомій. І гикати меть ся, побий мене сьвятий хрест, що разу гикати меть ся!

Глоба. Жиде, де ти псявіро? Повертай ся швидче, матері твоїй аби куди!

Деркач. І справді швидче випемо, а то нетерпляча розбира!

Худомій. Та хто його і втерпить?

Ява 2.

Ті-ж і Янкель.

Янкель (несе мед). Зараз, зараз! Осьдечки око меду та й вже!
(Ставляє на стіл).

Глоба. Забув мою науку: роби, що звелю мовчки!

Янкель. Ну і годі — ша!

Глоба. Счезни, сатано! (Жид утіка).

Деркач. Не гримай на нього, Свириде; він жид гарний.

Худомій. І чесний. Вже років з десяток орандарює, а й досі нікого не обдурив.

Глоба. То обдурить на одинадцятім, будь певен! Панове товариство! Пили ми за міць і відвагу, пили за старшинство і поспільство, випємо-ж і за всіх тих, котрим рідний край миліщ ніж хліба окрай, та щоб ніколи не переводились проміж нас такі, за котрих варто що разу промовити путяще слово!

Деркач. І що разу випити за їх здоровля!

Худомій. Побий мене сьвятий хрест, що так!

Явдоким. І нам сліпим неборакам, щоб не соромно було оповідати про них по всьому сьвіту!

Глоба. Скажи мені, старче божий, де ти вишкріб оцю пісьню, що зараз сьпівав.

Явдоким. Бог мені подав її з неба. „Господь сліпців умудряє“. Вітер голос нанесе, розум пошепчить ся з серцем та й підсуне слова, а я вже висьпівую їх перед добрими людьми.

Козаки. Правдиво!

Глоба. Дмухни-ж з нами, козаками, рядової! (Підносить чарку).

Явдоким. Лови мою руку, а рота свого я й сам упіймаю.

Глоба. Хильни-ж одним кряком.

Явдоким. Ти тільки хапай ся частувати, а я що-разу примовляти му: дай, Господи, пісьля цієї, та ще хоч і цієї.

Глоба. Ну й митець ти на відмову, кожне твоє слово, як бритва.

Явдоким. Сам те слово сталю, сам і гартую, та ще й не на торг, а задля хатньої знадоби.

Деркач. Отакого переговори!

Явдоким. А думкою то й не наважай ся випередити.

Худомій. Почали змагати ся, а час біжить.

Явдоким. Еге, як бачу, то іноді і на Худомія розум набіга.

І справді. Час біжить, аж підплигує, а ми словами перекладаємо ся, як діти мнячем.

Глоба. Жиде, меду!

Деркач. Оце мудріща промова.

Худомій. І не хитра, а йде до самісенського серця.

Янкель. Ось я вже тут, пане, і мед тут. (Ставляє мед).

Глоба. Знов сікаєть ся з розмовою?

Худомій. Дайте мені мотузок, я його зашморгну!

Янкель (хутко втіка). Я не хочу таких жартів!

Деркач. Звичайно, що повісити жида, спасене діло, але тепер не до того.

Ява 3.

Ті-ж і Гриць.

Гриць (засапав ся). Чуєте, чуєте! До нас борець прибув із Січи! Всі. Та невже?

Глоба. Оце до речі. Давай його сюди!

Козаки (заглядають у вікно). Ого-го! Либонь такого ще й не бувало! Мов ведмідь!... Вязи мов у вола.

Ява 4.

Ті-ж, Настя, Тетяна, Гаврик, Тиміш, Семен, Микита, хлопці, дівчата.

Тетяна. Та й садить-же гайдука, аж вулиця стогне!

Семен. Ногами так дрібно чибереяє, що й очима не потрапиш.

Гаврик. Не дуже дрібно, я дрібніщ вичибереяю.

Тиміш. На мою думку: тобі далеко до нього.

Гаврик. Або йому до мене!

Настя. Як що такий і дужий, як танцюристий, та завдасть нашим хлопцям на довго памяткового.

Тиміш. Або ми йому!

Гаврик. Куць виграв, Куць програв!

Ява 5.

Ті-ж і Рогач.

Рогач (танцює).

Ти-ж мене підманила,

Ти-ж мене підвела,

Ти-ж мені молодому

Вечеряти не дала.

А хоч дала вечеряти

Та не дала ложки,

Насипала в черепочок

Сироватки трошки!...

(За ним скрипник, бубонистий і діти). Горілки, меду!... Хто отаман? Громадо, соцький! Препогане, мерзене, мерзле па-

рубоцтво, ходіте битись чи боротись, бо я борець!... Як бачу, тут опріч сивовусих дідуганів тільки...

Глоба. Уміє дошкулити, матері його хрін!

Деркач. Вража неначе аж пече!

Худомій. Губи як халява!

Козаки. Хоч молодий, а видко що бувалий!

Рогач. Кому кортить чмелів послухати — виходь! А може хто цікавий повчитись як лика деруть — з'явись! То ось які у вас юнаки! Геть капостні пуцьвіріньки у запічок кашу їсти! Орда-б вас полонила, Татарва-б вас подавила!

Глоба. Я вже почуваю, що котрийсь із наших утре хвалькови носа!

Козаки. Ну-ж виходь, виходь!

Худомій. З'являй ся, а ми зараз за твоє здоровля почастиєм ся.

Рогач. Ну-ж, пу-гу! Котрий хоче, щоб я зігнув його в дугу?

Глоба. Ти що-ж се таке? Та начхайте краще мені на чуприну, ніж таке стидовисько!

Рогач. Дівчата! Женіть отих страхопудів від себе, що-б тупили ся за плаhti. Геть на горище під курячий поклад!

Деркач. Дивина!

Худомій. Новина!

Глоба. Та чи це на вспряжки?! Що-ж це таке?

Козаки. Чудасія!

Тиміш. Раз мати породила, не двічі й помирать. (Виходить).
Простору!

Козаки. На силу!

Глоба. Знайшлась спасенна душа. Становлю за Тиміша око меду!

Янкель. Чую!

Глоба. Жиде, заткни писка!...

Деркач. І я око!

Худомій. Панове! Чи Тиміш борця, чи борець Тимоша, а ми по обичаю мусимо боржій почастиватись. Жиде, повертай ся!

Глоба. Тимоше, не поганого батька сину, захисти нашу лицарську славу!

Козаки. Видави з хвалька і хвуз і олію!

Рогач. Ой зажене мене Тиміш на слизьке. (Регоче).

Тиміш. Не кепкуй задалегідь!

ГЛОБА. Жиде, неси за нами мед. На простор! (Виходять: Глоба, Деркач, Худомій, Рогач, Тиміш і старі козаки).

ЯНКЕЛЬ (несе мед). Побачим, хто кого: чи наші, чи наших? (Пішов).

ДЕЯКІ ЮНАКИ. Ходім і ми подивимось!

МИКИТА. Тут затишніщ.

СЕМЕН. На мою думку, Микита скрутив-би борця, як мокре курчя!

МИКИТА. А може і ні; я ще не вмоцював ся.

ХЛОПЦІ. Та ходім, Микито!

МИКИТА. Може мені тут цікавищ.

НАСТЯ (до Гаврика). А чом-же ти не вийшов боротись? Завжди по́рєскаєш, а проти борця осїв, як вівця! (Рєгоче).

ГАВРИК. Я ще не осилїв.

НАСТЯ. Таким ти й до віку зостанеш ся!

ГАВРИК. Говори! Братця, не будем гаяти часу, паруймо ся худчій до танців. Насте, підеш зо мною?

НАСТЯ. Потанцюй з инчою, а я спершу подивлю ся, чи варта ти того, щоб я нових сапанців не пошкодувала...

ГАВРИК. Як так, то й мені шкода закаблуків. (Відійшов).

СЕМЕН. Степанидо, гайда зо мною! (Бере дівчину).

ТИМІШ. Ой хто до кого, а я до Параски! (Підбіга до дівчини).

СЕМЕН. Танцювати мєм по черзї, не всі заразом. Скидаймо-ж музикам на дохід! (Семен, Пилип і ще два юнаки складають гроші Явдокимови). Музики сїдайте на стіл, стане просторніщ у хатї,

ЯВДОКИМ. Чи за стіл, чи на стіл, аби не під стіл. (Сїв на столї з другими музиками). Куцої почнемо, чи довгої?

ДІВЧАТА. Довгої, довгої, та щоб була під ногу.

ЯВДОКИМ (гра, юнаки і дівчата розступають ся. Танцюють тільки чотири пари).

МИКИТА (спиняєть ся на лаву). Відціля видніщ буде!

ЯВДОКИМ (спїва).

Як поїхав Саврадим
У поле орати,
Його жінка Саврадимка
До коршми гуляти.

Гуляла, гуляла,
Доки не спила ся,
Наварила борщу й каші
В поле потраєсла ся.

НАСТЯ (глянула на Микиту). Ого-го Микита плечима аж стелю підпер!

Явдоким (сьпіва).

Ходила, блукала,
Милого шукала:
— Подиви ся, Саврадима,
Яка-ж бо я стала!

МИКИТА. Гарна мабуть, як віхтем змальована... (Настя зиркнула на Микиту).

Явдоким (сьпіва).

Подивив ся Саврадим —
Нічого не каже,
Бере милу на налігач
Та до ясел вяже.

МИКИТА (у бік). Нема дівчини супроти Титарівни. Вихор не дівка!

НАСТЯ (у бік). Чого це Микита так очима мене стрижé?

Явдоким (сьпіва).

Чи їла не їла,
Дає він їй пити,
Запрягає у борону
Та йде волочити.

МИКИТА (у бік). І зросте-ж отака! Чиясь доля цвѣте!

НАСТЯ (у бік, усьміхаючись). Одже тава стріска мене Микита.

Явдоким (сьпіва).

Випрягає з борони,
Запрягає в віз,
Гей соб-цабе, моя мила,
Поїдем ще в ліс!

НАСТЯ (глянула на Микиту). Хоч і в сірій свитині, а з обличчя найкращий.

Явдоким (сьпіва).

Приїхав до ліса,
Привязав як біса,
— Тпру, стій, моя мила,
Щоб ти воза не побила!

МИКИТА (у бік). Очи блискучі, та вабливі!... Краса!...

Явдоким (сьпіва).

Не барив ся в лісі,
Тільки набрав лому,

Гей соб-цабе, моя мила,
Поїдем до дому.

Настя (скинула очима на Микиту). Невже така хороша, що й очий
не відірвеш! Дивись, скільки влізе!

Явдоким (сьпіва).

Як приїхав Саврадим
Із поля до дому,
Та й поставив свою милу
На яшну солому.

Отут і ми, доки Саврадимиха посолонцює, птрукнемо...
Дівчата. Оце вже й кінець? А ну-те инчу!

Настя. Та й ця добра. (Підбіга до Явдокіма). Ще, дідусю, цієї.

Явдоким. Либонь Настя Титарівна.

Настя. Та я-ж. А ви вже нашу госпону обминасте, хоч-би
провідали! Ач які добренькі. Я вже ждала-ждала вас.
Чи я вам чим не догодила, чи ненька, чи татко? При-
ходьте сььогодні полуднувати.

Явдоким. Спасибі, може пришкандибаю.

Настя. Ні, не може, а неодмінно приходьте!

Тетяна. А до нас вечеряти, я вас медом напою.

Настя. А я вареною!

Явдоким. Спасибі Богови, що й на мою долю лишили ся ще
добрі люди на Україні.

Ой ви дівчата,

Рожеві квітчата!

Ви погорда отця-неньки,

Краса України!..

Тетяна. Заграйте, дідусю, такої, щоб я до схочу натанцю-
вала ся.

Явдоким. Шкода; навряд чи виграю вже до схочу. Тепер ді-
дусь як та циганська шкапа: „день біжить, а три дні
лежить“.

Гаврик. Ну, що-ж, Насте, надумала ся, підеш зо мною тав-
цювати?

Настя. Піду вже. Певно другим до нас не кортить. (Глянула
на Микиту).

Микита (у бік). Дратує мене, чи навспряжки?

Гаврик. Побачимо, Насте, чи й сььогодні тобі похвортунить,
як у ту неділю, що всіх перетанцювала?

Настя. Не плети нісенітниць. Ох і кортить мене з кимсь дру-
гим потанцювати. (Глянула на Микиту).

Гаврик. З ким-же?

Настя. Та й з роду-віку не дочухаєш ся!

Гаврик. Справді? Ненавиджу, як хто почне загадками балакати...

Настя. А я до такої балачки дуже охоча!

Гаврик. А чи зугарна?

Настя. Як на чий розум. Та ти чи не наважаєш ся вхопити мене на зубок? Не вгризеш!

Гаврик. Я зуби насталу!

Настя. Не знайдеш такого коваля.

Гаврик. Ов!

Настя. А коли не віриш, пошукай!

Гаврик. Ти щось сьогодні дуже розпишала ся!

Настя. Не перед тобою, то й не облизуй ся.

Гаврик. А перед ким-же?

Настя. Хіба ти найкращий?

Гаврик. Тобі видніш.

Настя. Я-ж і дивлюсь. (Глянула на Микиту).

Тетяна. І почала цокотати зубами! Або танцюйте, або давайте другим місце.

Гаврик. А як я заплачу музикам за весь день?

Тетяна. Не хвали ся батьківщиною, доки свою не зажив.

Гаврик. Сьогодні мене, Насте, не перетанцюєш.

Настя. Не хвались згинаючись, а хвались випрямляючись.

Гаврик. Я гнучкий, як лозина.

Настя. А мене не зігнеш.

Явдоким. Та й козир-же ти дівчина, Насте! У тебе що слово, то кругліш. Я вже слухав, слухав, думав: хоч раз спорсне! Аж бачу, ні!

Гаврик. Іду в заклад: на око горіхів, око ріжків і низку гинджиру.

Настя. Ой не закладай ся!

Гаврик. Сім бід один одвіт.

Настя. Полапай ся-ж мерщій за кишню, чи є гроші на заклад?

Гаврик. Не кинемось за позикою. (Кричить). Музики, тніть на пропале!

Явдоким. На силу добили торгу. Котрої-ж грати?

Гаврик. Нехай Настя загадує.

Настя. Мені кожна під ногу. Грайте худчій, бо я така, що скоро скажу: не хочу!

Дівчата. Начувайсь, Гаврику!

Тетяна. Заграйте: „Від Кііза до Лубен“.

Семен. Та ще-ж і „Саврадима“ не скінчили!

Всі. „Саврадима“, „Саврадима“!...

Тетяна. Насте! Проведи його разів зо три навкруги вихлясом, нехай вибе тропака; а потім в перебії дробушечки з вивихом.

Хлопці. Годі, годі повчати!

Дівчата. Не стільки танців, скільки того заходу.

Гаврик. Простору! Розступіться аби які, нехай погуляє он який!

Хлопці. Простору, простору! Гляди-ж, Гаврику, не піддай ся!

Тетяна. Почни, Насте, хрущиком з під закаблука.

Хлопці. Та не в-ідай ся, Тетяно!

Тетяна. А ви на що підцьковуєте Гаврика?

Явдоким (сьпіва. Настя і Гаврик танцюють).

В Саврадима у дворі
Дощова калюжа,
Ой розсердила ся
Та жона на мужа.

Микита (у бік). Настя попливла, мов вутя, і не схибнеть ся!

Явдоким (сьпіва).

Як розсердила ся
Та й розгнівала ся,
Та полізла на піч
Розманіжила ся!

Микита (у бік). Боже, що то за краса!

Явдоким (сьпіва).

Ой устань, моя мила,
Приніс гарнець меду,
— Цур тобі, Саврадиме,
Головки не звезду!

Ой устань, моя мила,
Приніс-же я пива,
— Цур тобі, Саврадиме,
Болить в мене спина!

Настя (зиркнула на Микиту). Горить, горить Микита!

Явдоким (сьпіва).

Ой устань, моя мила,
Попарив дубину

Не товстую, не тонкую,
До білої спини.

Схопила ся мила
Та як не лежала,
Тай обняла Саврадіма
Тай поцілувала.

СЕМЕН (регоче). Дубина кого до розуму не доводила?
ЯВДОКИМ (сьпіва).

Ой дай тобі, Боже,
Спасенія з неба,
Що ти серце догадав ся,
Чого мені треба.

ГАВРИК. Дрібніш, дрібніш, музики! Ось як у нас! (Хотів викинути якесь коліно і впав).

ДІВЧАТА (лихонули). Оце тобі, Гаврику, і запічок, засунь ся!
(Регочуть).

ХЛОПЦІ. Щоб тебе, Гаврику, у кручу головою!

ГАВРИК. Кінь на чотирьох ногах, тай той спотикаєть ся... Нічого, печіть музики далі. (Схопив ся).

НАСТЯ. Ні, я з попасом не звикла бігти. (Іде на бік).

ДІВЧАТА. Що, Гаврику, ухопив гарячого до сліз?

СЕМЕН (регоче). Гаряче? Студи, дураче!

ГАВРИК. То ти, Насте, ось яка, та ще й з вибриком?

НАСТЯ. А ти думав, що я вже инчою стала? Визначив ся танцюристий, тільки хвалиш ся... Як ти мені спротивив ся!
(Виходить від нього).

ГАВРИК. Отакої? (Засоромив ся). Що-ж, нехай на цей раз і твоє зверху. (Іде між хлопців).

СЕМЕН. Як-же це ти, Гаврику? (Хлопці його обступают).

ГАВРИК. Неначе який біс наврочив. Перш було по тричі під ряд зроблю це коліно! (Дівчата проміж себе хихикають).

МИКИТА (хутко підійшов до музик). Грайте на останнього! (Вийняв гроші і підходить до Насті). Ходім зо мною у танець!

НАСТЯ. Що, з тобою у танець? Відчепи ся, пройдисьвіте! Хіба тобі наймичок не стало? (Зареготала).

МИКИТА (звонпив). Ну, Насте! Згадаєш ти мене, Титарівно!...
(Хутко пішов з оранди).

ТЕТЯНА (підбіга до Насті). Що тобі Микита сказав?

НАСТЯ. Що? Нічого... Не памятаю!

Титарівна.

ТЕТЯНА. Прожогом метнувся з хати. З очий аж неначе іскри посипались.

НАСТЯ. Нехай собі...

СЕМЕН (тягне Тетяну за руку). Тетяно! А-ну, гайда зо мною!

ТЕТЯНА (Семенови). Витрушуй мерщій таляри та дукати.

СЕМЕН. Дриботіти меш і на шеляги. (До музик). Утніть ще й за-
для поганчих!

ЯВДОКИМ. Ось трохи підладнаємо, то й рушимо. (Вистроює бан-
дуру).

НАСТЯ (у бік). Ач розгнівав ся.. Дарма що злидень, а з пи-
хою!... І коли надумав ся танцювати, як я розізлила ся
на Гаврика.

Ява 6.

Ті-ж і Глоба.

ГЛОБА. Бодай тебе, Тимошу, пятами до гори вивернуло!

Всі. Що, що таке?

ГЛОБА. З одного маху опинив ся під борцем. Жиде, дай ко-
ряк вина залити пожежу. (Пе мед).

СЕМЕН. Ходім, подивим ся на Тимоша. (Хлопці пішли).

НАСТЯ (у бік). Нап'яв сіру свиту та й пнець ся у танець!

Ява 7.

Ті-ж, Деркач, Худомій і другі.

ДЕРКАЧ. Отакої славоньки зажили.

ХУДОМІЙ. Ще як сьвіт сонця, такої не зазнали! Хто-б мене
мерщій почастивав?

ГЛОБА. Бога ради, начхай мені хто небудь на чуприну. (Пада
на стіл і ридає, козаки обступають його).

НАСТЯ (у бік). Каже Тетяна з очий аж іскри посипались! (Іде
з оранди).

ТЕТЯНА (перепиня її). Куди це?

НАСТЯ. Як куди? Га? Туди... Не знаю... Пусти мене, не
держи!

ТЕТЯНА. Зостань ся, потанцюємо ще!

НАСТЯ. Ні, годі, вдовольнила ся!

ТЕТЯНА. Та зостань ся-бо!

НАСТЯ. Голова чогось морочить ся, за серце тисне! (Хутко
пішла).

ТЕТЯНА. Неначе їдз її вкусив!

Козаки. Годі-бо тобі, Свериде, хлипати. Ну й чого патьоки розпустив?!

Ява 8.

Ті-ж, Рокота, Семен і другі.

Рокота. А що тут за гармідер?

Глоба. Ой, пане сотнику, хилить ся до землі козака силюнька.

Рокота. Не каркай, пане осауле, нікчемниці.

Глоба. Скликай, пане Титарю, на панахиду та й сьпівай мені:
„Нині відпущаєши раба“. (Упав знов на стіл).

Ява 9.

Ті-ж і Рогач.

Рогач. Вистачайте ще борця, такого-ж як і Тиміш молодця, або й гіршого! (Глузує). Або-ж без супереки згожуйтесь на мою волю!

Рокота. Ага, он у чім річ! (Зглянув на Рогача). Ого, який бравий нетяга, не згірш Вергілієвого Дареса!

Деркач. Вчений ти, пане сотнику, то й кожне твоє слово зіло розумне!

Худомій. І не розберу, що бовкнув, а на серцеви, побий мене сьвятий хрест, вже й полекшало.

Рокота. То-б-то нема вже у нас між молодечою такого, щоб нагнав борцеви зашпарів?

Рогач. Мабуть був позаторік... (Налива собі корець меду і пє).

Деркач. Дивітесь, дивітесь, панове! Січовик нас зневажа: пє наш мед і не каже доброго здоровячка.

Худомій. Побий мене сьвятий хрест!

Глоба. Стійте: ще Бог нас не посиротив. Маю юнака.

Козаки. Не вже? Давай його мерщій!

Рокота. Вистановляй його, Свериде!

Глоба (до Рогача). Ну, чванливий гиндиче! Ображав ти нас в волю, заллемо-ж і ми тобі за шкуру сала. Кажу вам, панове: маю юнака! Сам бачив, як ніс він з плавень, на плечах вепря-одинця.

Всі. Ого! Хто-ж він?

Глоба. Стійте! Спершу умова. Коли мій пахолок осилить борця, то утнемо Січовикови чуприну та й гайда за високий мур на чернечу харч. Он як мені дошкулило!

Козаки. Так, так! Туди йому хвалькови й шлях!

Рогач. Не дешевого викупу правиш, пане осауде! Що-ж, я волію і на те! Нехай Бог розсудить, чий чуприні на-стала черга? Чи твоїй, чи моїй?

Глоба. Нехай!

Козаки. Згода!

Глоба. Після боротьби гульня на всю ніч, а завтра хоч моя, хоч борцева чуприна спаде з буйної голови, як скошена квітка. Чуєте, панове?

Козаки. Чуємо, чуємо; виявляй твою невидимку!

Рокота. Цебер меду становлю за дужчого!

Рогач. Почуйте-ж і мою умову. Коли подужаю я, то мусите скинутись по пів таляра з чуба, на ставника до божого храму, ще й по п'ять гривень з димаря на мед задля січового товариства. Коня мого засипати зерном по коліна; а доки кінь роскошувати ме, мене годуйте і пійте до схочу. Оце-ж і моє слово твердо!

Козаки. Згода!

Глоба (гука). Де Микита-сіра свита? Давай його сюди!

Козаки. І справді Микита покаже хвалькови на той світ стежку!

Деркач. І як це ми раніш не догадались!

Рокота. Давайте-ж Микиту худчій!

Худомій. А я й думав про нього, щоб мене сьвятий...

Козаки. Гайда на простор! Де-ж Микита?

Гриць. Був тут: от я зараз збігаю по нього.

Козаки. Біжи-ж мерщій! (Гриць побіг).

Рокота. Як що Микита подужає, подарую йому зброю в се-ребрі-золоті!

Деркач. А я дві жмені червінців.

Худомій. І я подарував-би жупана кармазинового, так жін-ка-ж мабуть не дасть...

Глоба. А я на придачу коня як змія.

Рогач. Тим часом, жиде, дай мені лиш ківш меду.

Рокота. Стривай, козаче! Хіба ми бусурмени. Заклад закла-дом, а звичай окроме. Ти до нас прибув, то підходь до гурту та й почаствуєм ся. Та скажи нам спершу: як тебе звуть?

Рогач. Нехай хоч і Хомою буду.

Рокота (вдивляється). Та чи ти часом не Чаплієнко?

Рогач. Батько був Чаплія, а мене продражнили Рогачем.

Глоба. Та не вже-ж це Матвіїв син?

Рогач. Либонь він і є.

Глоба. Здоров-же, синашу! (Цілюють ся).

Явдоким. Матвій Чаплія. Оце вже другий десяток минає, як під Керменом дав сторчака. Тоді і я ще був відющим. Та й козарлюга-ж був, царство його небесне!

Деркач. Здорово й пив, ну й ворогів луцив, як горіхи. Здоров батьків сину! (Цілюють ся).

Худомій. Шкода, що я Матвія не знав. Але це не шкодить і мені поцілувати ся з його синком. (Цілюють ся).

Ява 10.

Ті-ж і Гриць.

Гриць. Нема Микити!

Всі. О такої! Як то нема? Куди-ж він запронав?

Гриць. Кого не питаю кажуть: мов у воду впав!

Глоба. Нехай завтра розшукаємо його, а доки за Матвієву душечку почнемо гульню. Жиде, ворущись!

Ява 11.

Ті-ж і Худоміха.

Худоміха. Бувайте здорові з неділею! (До Худомія). Це так пішов до кума Деркача за заступом?

Худомій. Люди добрі, спитайте її, чого вона до мене чепляється?

Деркач. Кумасю, ми тепер справляємо громадську покуту.

Худоміха. Яку там покуту?

Рокота. Не покуту, а панахиду, по щирій козачій душі.

Худомій. І вже хоч плач, хоч скажи ся, а пий!

Худоміха. Добре вже й так насмоктав ся!

Худомій. Панове, щоб мене сьвятий хрест! Ну, на віщо я оженив ся?!

Глоба. Кумасю, Худоміхо! Сьогодні може я в останнє вже їуляю; а завтра утну собі чуприну по самісеньку рицицю.

Худоміха. Це ми вже не раз чули!

Рокота. А сьогодні може й справді в останнє чуєш.

Глоба. Явдокиме, затинай голосної. Почнемо з мові хати. Пане сотнику, веди перед!

Явдоким. А ось вам і пісьня про Матвія Чаплію. (Гра й при-

сьпіває. Глоба, Рокота, Деркач, Худомій, Рогач і старі козаки підсьпівають):

Поуз шлях Ромадан
Збирали ся на майдан,
Збирали ся соколята
На просторі погуляти.
Готуйте ся воріженьки,
Розминайте кости,
Їде до вас Чаплієнко
Непроханий в гості!...

ЗАВІСА.

Д І Я II.

[Вигін. В глибині будівля Титарева: хорони, стани, будинки, комори, тік-клува, сад і потім ліс. Над ворітьми башта. Смеркає].

Ява I.

Настя (з-являєть ся з саду і сьпіває):

По садочку похожаю,
Сама себе розважаю,
Куди гляну подивлю ся,
Слізюньками сбіллю ся.

Ой хто-ж мене розговоре
У тяжкому моім горі?
Не розважать чужі люди,
Хто-б розважив — не прибуде!

Не прибуде! Нема його... Ходила, виглядала, не вздрі-ла, не побачила! (Помовчала). Не могу собі ні ради дати, ні поради; не могу думок своїх вгомонити, розбурха-лись вони мов хвилі на морі: клекочуть, стогнуть, люті-ють і муть розум. Ніколи мені так не трапляло ся, як оце раптом спобігло, немов обвіяло мене, немов за-чарувало?... Як нестерпуча! Пожаль ся, Боженьку, на мій вік молоденький. Бе мою душу його докірлива про-мова: „Згадаеш мене, Титарівно“. Немов пропасниця мене трясє, ножем тне моє серце та промова!... А які глибокі його очи, які чарівні!... Коли-б перш, ніж про-мовив так — не вимовили-б уста зневажливої образи. О, чом не задуб мені язик у той мент? Тепер стоїть той погляд передо мною, ніби впливаєть ся в мене, ніби

вдавлює мені очі!... Не сила моя ні відорвати його від себе, ні самій відвернутись! Я чую його голос, він так докучливо бренчить у вухах, "слідкує за мною... Ой лишенько тяжке! Мара та й годі!

Ява 2.

Настя і Морозиха.

Морозиха. Аж ось де ти?

НАСТЯ (положливо). Хто се?

Морозиха. Чого так жажнула ся, Господь з тобою!

НАСТЯ. Ой бабусенько, голубочко, лихо мене спіткало.

Морозиха. Коли-б воно не по людях ходило, то й не спіткало-б. Дай, гляну я тобі в очі. (Дивить ся). Пристріт! Він, він! Де краса, там і зазіх; а зазіх від заздрости. Хто-ж це тебе зазіхнув?

НАСТЯ. Не знаю.

Морозиха. Де була сьогодні, кого бачила, з ким розмовляла, з ким жартувала? Признавай ся, бо треба знати від чого і як шептати...

НАСТЯ. Була в оранді на музиках. Розмовляла з усіма, хто до мене промовляв, сама-ж ні до кого не оберталась перша...

Морозиха. Дивно! І нікого не образила, ні з кого не глузувала?

НАСТЯ. Ох глузувала, та либонь і образила...

Морозиха. А який у нього волос: чи русявий, чи білявий?

НАСТЯ. Русявий, аж ніби чорний!

Морозиха. Хі, зачепила-ж ти собі клопоту немалого! Від білявого легко відшептати, від русявого ще с'як-так, а що вже від чорнявого!...

НАСТЯ. І сама бачу, бабусю!

Морозиха. Що-ж, тебе до плачу тягне, чи до скрухи? А може плакала-б?

НАСТЯ. Ніби плакала-б і плакала-б без упину, без ліку; а сліз нема!...

Морозиха. Бо забрав всі сльози, чорний волос всі сльози забере в себе. Пристріт, та ще й безплаксивець. Як-би поплакала, то ніби легче-б стало, — чи правда?

НАСТЯ. Здаєть ся.

Морозиха. Тото-ж бо й є! Шкода, ще й те, що місяць те-

пер на ущербі; був-би молодик, а хоч на підповні, шепотіння зразу пішло-б на здоровля; а тепер попошепчи. І біля серця нудить?

Настя. Нудить і ссе.

Морозиха. Он на які очі наскочила!

Настя. Морозить мене!...

Морозиха. Та й завидющі-ж очі!

Настя. Ох поворожіть-же мені швидч, бабусенько.

Морозиха. Сама вже ти собі наворожила, а мені припада відшептувати.

Настя. Що хоче робить, тільки ратуйте мене! Ондечки його очі дивлять ся на мене, вдивляють ся! Ондечки він стоїть, із очий іскри. (Дріжить і щулить ся).

Морозиха. Це вже тобі й привижасть ся!

Настя. Чуєте, він щось промовля! Розбираєте його промову?
„Згадаєш мене!“ Он його очі горять, іскри з очий... (Затуляєть ся за Морозиху).

Морозиха. Треба ще скоріщ хоч сьвяченою водою скропити, ходім. Це зазіхнуло тебе не яби як! (Шепче, ведучи Настю).
„Зазіх, зазіх! іди на всіх, та й розмай ся на сьміх!
Тут тобі не ходити, червоної крови не пити, жовтої кости не сушити...“ (Повела її в хату).

Ява 3.

Глоба, Рокота, Рогач, Деркач, Худомій, Явдоким, Козаки і музики сьпіваючи йдуть до будинку.

Розлили ся круті бережечки,
Гей-гей по роздолі,
Пожурились славні козаченьки
Гей-гей у неволі!...

Гей ви хлопці, ви добрі молодці,
Гей-гей не журіте ся!
Посідлайте коні воронні,
Гей-гей садовіте ся!

Та поїдем ми в чистеє поле,
Гей-гей у Варшаву,
Та наберем червоної китайки,
Гей-гей тай на славу!...

Глоба. Тихо! Отут на роздоріжжі почастиємо ся та й до почесного Титаря на подвіре. Сьогодні може в останне гуляє козак Глоба!

Рокота. Та ще й не аби який козак!

Деркач. Хоч до лука, хоч до друка!

Глоба. І посчезне про того козака слава й чутка. Гей, гей козаки браття, товариші сивочубі! На цім місцеві зійшли ся три шляхи до купи.

Рокота. Хто їх не зна!

Глоба. Багато нас цїми шляхами пішло, та не густо до дому вернуло ся.

Рокота. Нехай помершим душечкам на тїм сьвітї легенько гикнеть ся!

Худомій. І гикнеть ся, побий мене сьвятий хрест!... Може вже й гикаеть ся?...

Глоба. На цім місцеві не одного козака виражала мила в Сїч, в останнє вдивлялась в карі очи милого, до стремена припадала, умлівала та благала, щоб вернув ся ще хоч на деньочок, щоб забавив ся ще хоч на часочок; а козак стискав в серцеви болячку, ковтав сльози, ледве промавляючи: „Не вернусь: не благай, не вернусь, доки не здобуду козачої слави!“ На цім місцеві і я в останнє бачив мою любу Ганнуся. Що то було за серце, що то було за щире! Таких карих очий, таких ласкавих — нема на всїм широкім сьвітї, такої довгої, такої русої коси, таких уст рожевих, такого погляду... — „Вернись!“ — ледви промовила. — „Вернись, бо помру на цьвіту!“ — І впала крижем на роздоріжжя. — „Не вернусь!“ — відмовив я і на увесь степ:

Ой тепер-же мені та милї браття,

Аж три доріженьки вкупі:

Одна на Дін, а друга в Крим по сіль,

А третя — на те Запоріжжя!...

І як вихор звив ся по чистому полю, на вороному коню... Ганнуся не зрадила, — померла; а я одружив ся на вольній волі, на козацій долі... А завтра може я розвінчаюсь і з останньою дружиною: з шаблею гострою, та козачою чуприною. Ой, налейте-ж мені корець меду, бо я вже плачу! Кобзарю, шкреби чеберячки, з примовою, та коли-б ще з скоромною! Затинай мерщій, щоб зрадливий вітер не вчув, як козак плаче, та не розніс неславу по широкому сьвітү!

Рокота. Танцюй, доки ноги носять!

(Явдоким гра і сьпіва, Глоба скажено танцює).

Явдоким. Ой гоп та помалу,
Та пошила штани з валу,
Як пошила та й наділа,
Кажуть люди, що до діла.

Ой гоп навприсядки,
Потоптала всі висадки,
Ой гоп та по троху!
Дотончемось до гороху!... (Пішли в будинок).

Ява 4.

Тиміш і Микита сходять ся.

Микита (приоружений). Хто на шляху?

Тиміш. Микита?

Микита. Тимоше, куди?

Тиміш. Туди, де відвага мед пє!

Микита. Та й я тим шляхом. По волі, чи по неволі?

Тиміш. Хіба не чув?

Микита. Що?

Тиміш. Сором і розказувати!

Микита. Не кажи, не цікавий я!... Та як-же це ти з голими руками?

Тиміш. Десь здобуду. А ти-ж з якої це причини?

Микита. Не будь і ти цікавим. Ось візьми, доки здобудеш.
(Дає йому одного пістоля і ножа).

Тиміш (засовує пістоля за пояса). За це спасибі! Чим-же тобі віддячити? Давай руку! Хочеш бути побратимом?

Микита. Мені тепер його й треба.

Тиміш. На віки?

Микита. До загину!

Тиміш (здійма шапку). Нехай-же той, котрий з нас перший зречеть ся слова, перший і головою накладе!

Микита (здійма шапку). Нехай! (Міняють ся хрестами).

Тиміш. Піший козак — горе! Але стрівай, пане-брате, будемо кінними. На шпилью батьків табун пасеть ся, миттю наарканю двох скакунів: я хочу легіти по полю стрілою, щоб і вітер не догнав; хочу попеститись по широкому, щоб і орел позавидував. Не забарюсь! (Хутко пішов).

Микита (сам). Прости мене, моя матусенько безталанная, моя страднице невтїшная, що я не поблагословив ся у тебе, і крадькома, мов хижий зьвір, мов злодій, тікаю від тебе! За все, що ти дала мені, я все тобі покидаю, тільки серце занесу з собою... Візьму часточку рідної землі, чи не полекша ображеному серцеві!... (Бере грудку землі).

Ява 5.

Оксюта і Микита.

Оксюта. На силу тебе догнала!

Микита. Оксюта?

Оксюта. Бач, ненька догадали ся, куди ти вирядив ся. Вернись мерщій до дому, бо матуся голосять, аж до землі припадають!

Микита. Не вернусь.

Оксюта. Як-же не вернеш ся? Та матуся до завтрього сконає...

Микита. Хай Бог її приймає!

Оксюта. Таке страшно говориш?!

Микита. Оксюто! Доглядай ту матір по божій волі, що і тобі ненькою стала. Перекажи нашій матінці, що я уклоняюсь їй до сирої землиці і прошу благословення; перекажи, що один шлях зостав ся мені — на Запоріжжя і з того шляху вже не зверну я, доки не здобуду слави, скарбів, розкошів: хоч верну ся в золоті та єдвабі, або-ж поляжу головою!

Оксюта. Ой, що-ж оце ти забрав собі в голову?

Микита. Бачиш он той будинок, чий він?

Оксюта. Чий-же як не Титарів?

Микита. Багатий Титар? Багато у нього срібра-золота і всякої здобичі...

Оксюта. Цур йому тому сріблу-злату!

Микита. Не цурай! На дні золота закопане людське щастя.

Оксюта. У перше чую від тебе такі речі.

Микита. Там воно там!... Горда Настя Титарівна, всіма гордує? От-же і я нею погордую!

Оксюта. Схамени ся, братіку!

Микита. Не спати ме ненька цілісеньку ніч, квилити ме до білої зорі край віконця, дождати ме мене очий не заплющуючи, не діждеть ся!...

Оксюта. Ой не дратуй такими речами!

Микита. Не дратуй, кажу навспряжки. Скоріш нагнеш до долу верхівя столітнього дуба, ніж звернеш мене з мого шляху; скоріш загасиш ясний сьвіт отієї зірки вечірньої, ніж задмухнеш ще слово про матір і серце моє розірветь ся!... (Ухопив себе за голову). Іди, іди мерщій!

Оксюта (у бік). Що це з ним починило ся? Побіжу швидче по матір. (Побігла).

Микита. Коли-б скоріш відділя в степи безкраї! (Сьпіва):

Степ широкий, степ привольний,
 Ти краю мій рідний!
 Всі багаті, всі щасливі,
 А я тільки бідний!

Ой порадь-же мене рідний
 Ти краю широкий,
 Ой як-же я скаратаю
 Вік свій одинокий?...

Ой піду я сьвіт за очі
 В сторону чужую,
 Чи не вздріну, не споглянну
 Долю свою злую?...

Прощай Титарів будинку великий та просторий! Ач, як раптом блиснув усіма вікнами, мов стоокій змій... Бенькетує Титар, гостий медом-вином напуває... Бенькетуй, пишай ся, байдуже мені!... Реве музика, вимовляє, як голосно кобзар словами додає... Надто весело! Байдуже. Ох та не байдуже мені, що там у будинку горда Титарівна пишаєть ся своєю красою, а про того, з котрого насьміяла ся, котрому від одного її погляду душу цілком пожежою поняло, їй ані споминки?! Насьміяла ся привселюдно, зневажила за віщо? Чи я тебе коли образив, чи незвичайне слово промовив, чи поглядом зневажив?... Не дивила ся ти на мене і байдуже мечі було до тебе. На віщо-ж почала вабити очима, на віщо запалила серце коханням, а потім насьміяла ся за віщо-ж?... Що я в сірій світї, що я убогий!... Ні, не за те! Знаю за віщо: що я байстрюк?! Не подарую тобі, Насте, цього до суду, до віку, не подарую!... До останнього подиху носити му пімсту у серцеви!... Ач регіт

та весілля в хоромах аж лунає. Над ким тепер ти, Насте, насміхаєшся, кого вабиш своїм облесливим гадючим поглядом?... Чи довгого заходу треба, щоб отої скажений регіт обернув ся у івалт, щоб ота розкішна будівля, з хоромами і стайнями, обернулась у попіл. Одна нікчемна іскра і все господарство з розкошами і достатками як вихром знесе!... Тільки я того не зроблю... Геть нікчемний замір! Що то за пімста, на котру зугарен кожен злодій, кожен дурень?! Не такої пімсти жада душа моя. Хотів-би я запалити душу Титарівни, як вона запалила мою. На то треба мені срібла-злата, скарбів!... Насте, горда красо, отруто моя люта! Нема кращої від тебе на всім широкім світі, нема й лютіщої!... Бодай-же ти, Титарівно!...

Ява 6.

Тиміш і Микита.

Тиміш (хутко виходить). Побратиме, пора! Двоє коний на припоні копитами землю збивають, нас чекаючи.

Микита. Вже?! Насте! Гайда! (Хутко пішли).

Ява 7.

Лепестина (виходить з будинку). От ще бісяка надав. Тут музики та співви, а ти біжи по зілля — весело! Та ще й кажуть: „Біжи прудчіш“. Панночка заслабла, а челядонька відбувай! Правду-ж кажуть, що „пани скубуть ся, а у челяді чуби болять!“ Тільки що почала таньцювати з Тихоном у сїнях горлиці, аж це баба Морозиха і загукала: „Лепестино, а йди сюди!“ Коли-то ў друге прийдець ся потанцювати? (Побігла). А бодай вам тряся!

Ява 8.

Настя і Степанида виходять з хати.

Настя. Душно в ліжку, душно в хоромах!... Та не треба мені ніяких ліків!...

Степанида. Доню моя єдина, Настусе, моя квіточко, та що-ж це з тобою подіялось?

Настя. Повчали ви мене, мамо, гордувати нерівнею, пишати ся... Отже і догордувала ся і допишала ся!...

Степанида. Що таке? Дурочко, я тобі завжди казала: гордуй, доню, з розумом, пишай ся з увагою.

Настя. Була-б я не шляхтянкою, а простою та ще й убогою — щасливою-б була... На що дорогі шати, просторі палати, коли нема серця з серцем розмовляти?...

Ява 9.

Ті-ж і Тетяна.

Тетяна (присьпівуючи):

Ой була я, ненечко,
На торгу, на торгу,
Та й купила ненечко,
Запасоньку дорогу.

Кругом себе озирну ся,
Запасчина рясніє,
Куди оком подивлю ся —
Парубоцтво аж мліє!

Ой була я ненечко,
На торгу, на торгу,
Та й купила, ненечко,
Собі стрічку дорогу...
Добри-вечір!...

Степанида. Весела ти, Тетяно, спасибі, що забігла.

Тетяна. Що це з тобою, Насте? Млява якась, змарніла!

Настя. Як ото стисло за серце, та й досі!

Тетяна. З якої болячки?

Степанида. Розваж її, Тетяно, доки баба Морозиха зїлля зварить; а мені треба ще біля гостей попіклувати ся. Ще ці гості, як той Татарин не в пору. (Пішла).

Тетяна. Настусе, та невже-ж я догадуюсь?

Настя (хутко). Об чім?

Тетяна. Тебе Микита зневажив.

Настя. Га? Микита мене? Цьому неправда! Він нічого мені не сказав. Хіба-б він посьмів? Хто це наплів? Не він зневажив... неправда!... Я занедужала... так собі... пройде, минеть ся... (Сіда на призьбі). І що вігадують?!

Тетяна. А я вже подумала. (Помовчала). У нас на селі прямо дивина коїть ся. Наробив борець переполоху! Мало не всі хлопці біжать на Запоріжжя!... Нашого Іванця татко мусли у льоху заперти. Де-ж, йому ще тільки п'ятнадцятий рік пішов, а воно блазня і собі белькоче: „Піду у Січ“. А Гнат Рябошийка засідлав найкращого коня

у батьковій стайні та й махнув не оглядаючись. Василь Шкоруна теж завіяв ся, Тихон Заболотний. Тільки Гаврик либонь один і зостав ся. (Регоче). Чи не за ним це ти?

Настя. Цур йому, осоружний він мені.

Тетяна. Цур-ай не цур-ай, а він за тобою нудить сьвітом.

Настя. Ти веселішого нічого не вмієш сказати?

Тетяна. Чула ти, що борець зборов Тимоша. Потім Тиміш хотів вивернутись, дак борець набив йому у нїздрі табаки. Тут Глоба, як розгнівав ся, як розлютовав ся, як загука: „Давайте сюди Микиту!“

Настя (стрепенулась). Микиту? Ну, а далі?

Тетяна Чого ти так сполохалась?

Настя. Я? Ондечки! стій... бачиш? Мовчи! Чуєш, щось на шляху розмовля, сюди йде...

Тетяна (вдивляється). Справді, щось наближається. Це певно ще гості до вас!

Настя. Ходім відділя, хай собі йдуть. Бог з ними. Не цікаві мені гості. (Пішли).

Ява 10.

Марта і Оксюта.

Марта. Де-ж він?

Оксюта. Тут був, а тепер нема.

Марта. Коли нема, то вже й не буде, не вернеть ся, знаю його натуру. Сину мій, сину єдиний! Чи на те-ж я тебе повивала та доглядала, щоб так рано втеряти? Чи на те-ж я тебе пестила, щоб так рано оплакати? А хто-ж відкликати меть ся тепер на мій поклик? Хто порадусь материне серце любовою розмовою, веселим щебетанням, голосною піснею? А хто-ж збудує мені домовину, хто посадить в головках калину?

Оксюта. Ходімо до дому, там в волю нажурите ся.

Марта. Ох дай-же мені у останне припасти до його слідочку, скропити його дрібними слїзоньками, щоб почув ся він моїм жалем... (Припада до землі). Не клену тебе, мій одинчику, і не нарікаю: коли забажало ся здобути козачої слави — здобувай, як і твій батько здобував, та й голівоньку свою там склав, а мене зоставив на посьміх, та на глум — неповінчаную! Полїтай, мій синочку, по чистому полю до-схочу, та й відвідай твою ненечку без-

таланну. А я-ж тебе ждати му — дождати му... у причільне віконечко виглядати му! Прислухати мусь до буйного вітру, чи не нажене твого голосочку; питати му у орла, у соколонька, чи не бачили тебе у чистім полі хоч в ватазі, хоч в обозі? (Простяга вперед руки, ніби благословляє). Нехай тебе захистить Господь і Його Пречиста Мати! (Заридала).

Ява II.

Ті-ж, Тетяна і Настя.

Настя. Слухай, прислухай ся, хтось голосить! Чуєш?

Тетяна (придивляється). Либонь Марта, Микитина мати.

Настя. Вона? Чого-ж вона голосить?

Тетяна. Певно вже й Микита майнув на Запоріжжя.

Настя. На чию-ж голову вона голосить?

Тетяна. Ні на чию. Звісно мати то й голосить.

Настя. А я знаю на чию голову! (Поривається). Як сумно голосить, серце вивертає! Марто, Марто, не накликай-же на мою голову лиха!

Тетяна. Що таке? Настусе, та Господь з тобою!

Настя. На мою, на мою голову вона квилить! (Ридаючи біжить в хату).

Тетяна. Що це з нею подіялось, чи не причинна вона часом? І справді вона якась чудна стала!

ЗАВІСА.

Дія III.

[Титареві хороми. Велика кімната вбрана килимами і зброєю; на полицях і в шафах: дорогі кубки, сулії, баклаги і т. и. Стіл покритий дорогим коцом, дзиліки, канапки, верцадло. По стінах малюнки і парсуни гетьманів, баталії і т. и. На дверях козака Мамай].

Ява I.

Тихон і Лепестина.

ЛЕПЕСТИНА (сидячи проти верцадла, начіплює на себе сережки, намисто і т. и. Тихон спить на канапці). Оці сережки я пристала-б хоч і що-дя носити. Як уберу ся у каратчану Настусину плахту, та як піду до оранди — всі хлопці тільки до мене і лицятимуть ся. Може вже Настуся померла у Кіїві? Як що померла, то царство їй небесне, вічний

покій! Певно господиня подарують мені всю Настусину одержу? А вже-ж нікому инчому як мені. Як має сердешна Настуся мучитись, та по капелиночці вмирати, то краще нехай швидч помре і їй лекше буде... (Сьпіва):

Чом ти мене, моя мамо,
Рано не збудила,
Ой як тая козачина
З села виходила.

Зовсім її немощну повезли у Кіїв, ледве у ридвана посадовили. (Сьпіва):

Тим я тебе, моя доню,
Рано не збудила,
Пішов милий попереду,
Щоб ти не тужила.

Як уберу ся у Настусину одержу, то навдаку, чи їй знайдеть ся у нас на селі дівка бадьорніща від мене?

Ти думаєш, моя мати,
Що я їй не журю ся?

Як вдивила ся в себе гарненько, то аж ось коли звірила ся, через що хлопці що разу моргають на мене. На кого ж другого їм і моргати? Піди, пошукай кращої! (Сьпіва):

Ой як вийду за ворота
Від вітру валю ся...

Яке блескуче намисто! І не дешево-ж мабуть? Баба Морозиха бачила такий сон, що каже: „Не животіти вже Настусі!...“ Що-ж, нехай собі помира... Хіба я винна? (Сьпіва):

Купи мені, моя мати,
За три копн голку...

(Ненароком глянула у вікно). Ой лелечко! От тобі їй зібрала ся до оранди, от тобі їй потанцювала!... Це-ж наш ридван котить ся з гори, а вже-ж що наш! (Ховає одержу і убрання в шафу) От тобі і погуляла і подивила ся на танець!... (Біжить до вікна і зачепляєть ся за ноги Тихонові). Чиї це ще ноги? Та це Тихон тут уклав ся!... (Шарпа його). Чи ти ще мало боки повідлежував? Вставай мерщій, минула ся твоя роскш-воля! Чуєш ти, Тихоне! Чуєш-бо, лобуряко! Прочумай ся-бо: бевз, сунісе, сатано!... вставай-бо мерщій, господарі приїхали!

Тихон. Геть к бісу!

Лепестина. Та чи не сказив ся? Кажу тобі, що приїхали, вже в двір заїздять.

Тихон. О, тай морсону я тебе по тварюці, так морсону, аж сім тисяч свічок блеснуть тобі в помороках! (Голос Рокоти: „Нехай з ридвана позносять все в комору!“)

Лепестина. Чи ти пізнаєш голос?

Тихон (схопив ся). Тю! Чого-ж ти анахтема не кажеш навспряжки?

Рокота (за дверима). А корогву і ставника нехай Омелько зараз віднесе у церкву та віддасть свічареві.

Тихон (протира очі). Вже чортяка його притисла.

Ява 2.

Ті-ж і Рокота.

Рокота. Чого це ви в хороми позабирали ся?

Тихон (цілує його в руку). Та тут треба було цьвяшка знайти... там поламало ся...

Рокота. Чи не поламало ся у тебе яке ребро від перелогів? Хто ото валяв ся на канапці?

Тихон. Вже й валяв ся!...

Лепестина (поправля килима на канапці). Та то килим сам зсунув ся...

Рокота. Насовати-б тобі під здухвини, щоб швидче прочував ся. Геть з очий! (Тихон і Лепестина хутко пішли). Не вступиш відмолити старих гріхів, як вже набереш ся нових до самісенського коміра. (Роздягаєть ся).

Ява 3.

Тихон (вносить пакунок і ящик). Куди це постановити?

Рокота. Це з восковими свічками та з оливою?... Постанови до завтрього отуди в куток. Ач, мордяка розбрякла від баглаїв!

Тихон. Розбрякла! Було коли спочити? У мене може печінки понухли від роботи... (Пішов).

Ява 4.

Степанида і Лепестина ведуть під пахви Настю і сажають на канапці.

Рокота. От, донечко, дякувать Господу і до дому приїхали.

Настя. Приїхали... Слава Богу!

Степанида. Піти роздягтись. (Пішла у другу кімнату).

Рокота. Чого-ж, голубко, так журно поводити очима? Всю дорогу тільки й промовляла, коли-б до дому швидче.

Настя. Не хотіло ся вас що раз у турбовати, хотіла заспокоїти... Хіба мені не боляче дивити ся, як ви зо мною панькаєте ся?

Рокота. Очуняєш, тоді не будем панькатись... Може Бог по-може! Я, донечко, вповаю на милосердіє боже.

Настя. Щоб-то було за життя, коли-б у людини не було надії на Бога. І мої всі надії у Господеви... тільки надія і розбуркує і живить душу...

Ява 5.

Ті-ж і Тетяна.

Тетяна (вбіга). Приїхала живісенька? (Цілує Настю). А тут такого наплели!...

Настя. Поховали вже мене, правда?

Тетяна. Не то що, а... (До Рокоти): Вибачайте, я вас і не привитала. (Кланяєть ся).

Рокота. Спасибі, Тетяно! Як-же тут, чи всі ви живі, здорові?

Тетяна. Поживаєм — не тужим, сподіваємось на краще.

Рокота. Розмовляйте собі, а я піду хоч спогляну на господарство. (Пішов).

Настя. Я ще живу, Таню, ще дихаю... Що-ж у вас тут?

Тетяна. Що-ж у нас цікавого? Як було позавчора і вчора, то так буде і сьогодні; стоїмо на однім місцеві, як вода в ставку, скоро вже і пліснявіти почнемо. Твоя новина буде цікавіща. Розкажи, що там бачила у Кієві?

Настя. Скрізь бачила тільки свою долю. Дивлячись на щасливих, почувала себе ще більш нещасливою, завидувала людям... Замість супокою — очий від сліз не висушувала...

Тетяна. Бач, ховала ся від усіх з своєю болячкою от і... А питала тебе скільки разів, прохала поділитись своїм горем, а ти або гнівалась, або-ж сціплювала уста і мов німіла.

Настя. Що-ж, Таню, таку я собі завдала покуту. Сама я провинила, сама й мушу спокутовати свою провину.

Тетяна. Знов гніваєш ся? Ну, годі, більш вже не питати му

про це. (Помовчала). Виховуй ся, тобі краще знати, чи лекше від того... Що-ж хороше у Кіїві?

Настя. Як там була, то здавало ся, що дома мені краще буде; а тепер бачу, що там лекше-б було... Я хотіла зостатись у Фролівським і вже сказала ігумені про свій замір; але татко як почали благати, а ненька почали голосити!... Ну і на віщо я їм здала ся немощна? А чернече життя мене дуже манило, у нїм є щось таке, котре заразом і притягує до себе і полоха... Це ніби зачарований закуток, відорваний від людей і відкинутий далеко від мирської суєти... Там себе почуваєш ніби ближчою до Бога. Я таки мабуть піду у черниці, тягне мене у той тихий закуток.

Тетяна. Хотіла-б і я побувати у Кіїві, Господи, як хотіла-б! Стривай, я й забула, що у нас є такі новина. На тім тижчеви прийшла чутка, що десь поблизу проявив ся борець і в яку слободу чи село не прибуде, всіх передужа; дівчат з ума позводить, хлопцям задасть жалю дівчатьми, громаду зневажить, оганьбить та й далі простує. На тім тижчеви прибув до нас. Як з-явив ся, то так і заковерзував миром, дівчатам зовсім замакітрив сьвіт. Тепер все село поїть його і кормить і ніяк не вдовольнять.

Ява 6.

Ті-ж і Гаврик.

Гаврик. Здорова будь, Настусе! Як тебе Господь милує?

Настя. Як бачиш... Не знаю, чиїми молитвами волочу ще життя...

Гаврик. Мабуть є такі, що молились за тебе. А тут без тебе якось аж...

Настя. Не кажи, Гаврику, сам бачиш, що я ледве дихаю... Не до того мені тепер, не цікаво...

Гаврик (помовчав). Як почув, що ти приїхала, то й думаю — провідаю...

Настя. Я дуже тобі вдячна. Тільки сьогодні ми не розбалакаємось: недужа я, втомила ся в довгій дорозі... Трудно мені.

Гаврик. Коли-б ти знала, як тяжко мені дивити ся і бачити тебе такою...

Настя. Пошкодуї-же мене, Гаврику! Спасибі тобі ще раз, що

провідав, тільки я зараз краще приляжу, може полекша мені... Не кажу тобі: сїдай. Завтра, коли хочеш, прихось... Може завтра і розбалакаємось.

Гаврик. Я забіг на хвилиночку... Бувай здорова, очу́нній швидче. Очуняєш, тоді знов потанцюєм, тепер вже не впаду.

Настя. Не нагадуї про танці, не хочу чути... Спротивилась і згадка про них.

Гаврик. Я другим разом. Прощавайте! (Пішов).

Тетяна. Бачила, як його очі сповнились слізми, як глянув на тебе? Боже, як він тебе коха!

Настя. Може... Байдуже мені... не до того.

Тетяна. Він так за тобою сьвітом нудить, що й Господи!

Настя. Правдиво сьпіваеть ся у якійсь піснї:

„Той мене пече, ріже,
Що не люблю, в вічі лізе!“

Я й забула про нього, чи є він на сьвітї... (Помовчала).

Не дав тобі доказати про борця.

Тетяна. Здивуєш ся, як скажу тобі, хто той борець.

Настя. Хто-ж він?

Тетяна. Микита, М́артин син.

Настя. Микита? Вернув ся? Казали: вбито його!... (Скочила на ноги). Живий? Він живий? Ходїм.. (Хотїла йти і знесилена впала).

Тетяна. Що це з тобою, Насте? (У бік). То ось воно що? (До неї). Голубко моя!...

Настя. Не здужаю... підійми... Таню, я либонь збожеволїла?...

Немов що ударило мене по голові...

Тетяна. Боже, як-же ти знесилилась!...

Ява 7.

Ті-ж і Степанида.

Степанида. Що це з нею?

Тетяна. Хотїла піти, схопила ся і впала. (Підіймають).

Настя (ледве промовля). Поможїть до ліжка... Голова!... Тетяно, не вір... Я марїю... хвора я...

Ява 8.

Ті-ж і Лепестина.

Степанида (веде Настю; тихо до Лепестини). Біжи зараз по бабу Морозиху.

Лепестина (сама). От тобі і вигоїли Настю! Недужою повез-

ли, ще гіршою привезли. Треба буде понюхати, чи вже від неї тхне землею? Баба Морозиха казала: як тільки почне від людини землею тхнути, то це прикмета, що хутко помре. Не знаю, чи покласти Настусіні сережки у пуделко, чи у себе zostавити, доки помре? (Вийма з кишені сережки). Та й гарні-ж!

Ява 9.

Худомій, Худомііха і Деркач.

Худомііха (трошки під чаркою. Сьпіва):

Ой піду я до корчомки

Ой так-так,

Та випю я горілочки

На пятак:-

Сім з перцем, сім без перцю

А сім так,

А щоб знала

Який в горілочці смак!...

Худомій. Люблю я тебе, жінко, як ти отака весела!

Худомііха (до Лепестиви). А де ваші господарі, чи живі повернулись?

Лепестина. У нас лихо.

Худомііха. Яке?

Лепестина. Настуся мабуть оце туж-туж помре. (Побігла).

Худомій і Деркач. От тобі й пропала справа!

Худомііха. Треба піти та сказати, що як помирати ме, то щоб сьвічку дали їй в руки, та гривнями очи накрили, а то й не догадають ся! (Хутко пішла).

Деркач. Он воно як: була жива, а через хвилю мертва.

Худомій. Так і ми колись: жити мем, жити мем, та й помрем...

Деркач. І всі люди так.

Худомій. Дивно якось ніби аж страшно, як подумаєш: живе, живе людина, а потім візьме та й помре!

Деркач. А перед страшним судом всі оживем, всі як один!...

Худомій. Отоді буде людий сила!

Деркач. Всі наголо оживем і всі стояти мем поруч: Татарва, Ляхи, наш братик, жидова, всі хрещені і нехрещені!...

Худомій. То-б то стояти мем без сварки, без супереки?

Деркач. Так спокійно та тихо, мов діти, або вівці.

Худомій. Чудасія!...

Деркач. Бо тоді у наших жилах не буде крові і ніщо в них не бунтувати ме.

Худомій. Це-б то кров бунтує в людині?

Деркач. А кров! Вона людину на все підцьковує.

Худомій. От як розжували ви мені, то тепер я можу зрозуміти все: від чого, що, як і куди воно, і до чого! Премудрость!

Деркач (помовчав). Куме?

Худомій. А що?

Деркач. Не кажіть ніколи вшіймав, доки доганяєте.

Худомій. То-б то як?

Деркач. А хто з нас цвенькав, що Титар почаствує кіївською старкою?

Худомій. Бо він-же завжди привозив з Кііва баклажку старки.

Деркач. Привозив колись, а цей раз може йому сердешному і не до старки було?

Худомій. Може й так!

Деркач. Може бідкав ся там бідолашний, просьвітлої години не бачучи.

Худомій (зітха). Справді, чи не вгадали ви? Тільки-ж мені здаєть ся, що проїзжаючи через Бровари, поуз винниці, треба бути зовсім без носа, щоб не почути, чим там пахне!...

Деркач. Старкою-б то?

Худомій. Еге-ж, на пів милі! Який-би не був нежить, а почуєш; мов шпичками тебе у ніс штрика!... То на мою думку так припада: що яке-б лихо не спобігло людину, а винниці він не обміне; і чим більше лихо, тим паче не мусить він винниці обминути!...

Деркач. Так-би то пахтять?

Худомій. Не то що пахтять, а цілком тягне до себе немов за груди веде!

Деркач. А що ото за пакунок у кутку, ви там ближче — понюхайте!

Худомій (внюха). Воском пахтять.

Деркач. Воском? Певно сьвічки. Он який Рокота, він про Бога турбуєть ся!...

Худомій. Богобоязний.

Деркач. А ото друге що?

Худомій (внюха). Цього вже й не розберу.

Деркач (зітхнув). Мабуть Титареві не до старки й справді було. Може побивав ся там сердешний як риба об лід!

Худомій. Або як перепелиця об сітку?

Деркач. Куме?

Худомій. Га?

Деркач. А яка старка на вашу думку міцніша: кіївська, чи волинська?

Худомій. Кіївська.

Деркач. А від волинської аж губи злипають ся, я коштував, як був на Волині. Певно винники підмішують в неї щось липке?

Худомій. О, винники, так вони митці!

Деркач. І як воно хитро обмірковано, що кожний напиток має свою властиву коштовність і смак?

Худомій. Кіївська старка, тим мені до смаку що...

Деркач. Годі, не нагадуйте! У мене вже на губах смага і в тельбухах аж лискоче.

Худомій. Ну й чому у нас на селі нема винниці? Скільки є олійниць, млинів і броварів, а винниця хоч-би одна!

Деркач. Біда, як схне у роті.

Худомій. А ви думаєте, що в мене „благополучно“.

Деркач. Кумцю!

Худомій. А що скажете?

Деркач. У Данила Загорьованого ловкий спотикач.

Худомій. Та ну?

Деркач. Привіз з Білої Церкви.

Худомій. Боюсь, щоб жінка не теє?

Деркач. То я збігаю сам на хвилину, відвідаю Загорьованого...
(Встає).

Худомій. Стривайте. Поки там Настя сконає, моя стара забавить ся, то ми може разів зо три успіємо почастуватись. Инча людина біда як довго конає: ніби вже й зовсім померла, а через хвилину знов лупне очима й зітхне...
Гайда мерщій! (Пішли).

Ява 10.

Худоміха, Степанида і Рокота.

Худоміха. Нехай засне, доки баба Морозиха прибуде, сон на мою думку найкращі ліки.

Степанида. Сідайте! (Посідали). І так-же їй полекшало, як висповідали та запричастили у Великомучениці.

Рокота. Після того все хапала ся до дому, мерщій, каже, поїдемо, я дома очунаю.

Худоміха. А де-ж це моє срібне золотце?

Рокота. Хіба й чоловік прийшов з вами?

Худоміха. Був тут; ще й Деркач з нами приплентав ся. Деркач казав, що має до вас якесь пильне діло. Де-ж це вони обоє?

Рокота. Чи не на другій вони половині? (Пішов).

Худоміха. Аж завидки беруть, що ви і в св'ятому Кііві побували і св'ятині поклонили ся і св'їта навидали ся... Ой Боженьку, Боженьку! Коли то я спроможусь хоч у Кііві побувати? Обсіли мене діти, як струпи тіло, ніколи мені за ними і в гору глянути. Та вже на той рік, хоч нехай мій Худомій хоч і з'уби з пересердя полома, а я таки поїду на прощу, нехай ще він з дітьми попо-няньчить ся, а я хоч у волю намолю ся. За дітьми ніколи до пуття і Богови помолити ся. Що-ж, були у печерах?

Степанида. Були: і в ближних і в дальних.

Худоміха. Служили „молебствіє“?

Степанида. В Лаврі, у Варвари, в Михайлівськїм, у Брацькїм і у Фльорівськїм служили.

Худоміха. Івана Многострадального сподобили ся бачити?

Степанида. А як-же, прикладували ся.

Худоміха. Багацько вже увійшов у землю?

Степанида (здивовано). Про це не чула.

Худоміха. А кажуть, що він що-року увіходить в землю на макове зерно; як зовсім увійде, тоді й кінець св'їтови.

Степанида. Про це не чула. Не хочу клепати язиком; чого не чула, то не чула.

Худоміха. Шкода, що не розпитали у ченців.

Степанида. Клопоту було багато.

Худоміха. Так, так. А Глобу зустрічали?

Степанида. Зустрічали у Межигорського Спаса. Тепер його й не пізнати: заріс бородою, такий смиренний та по-важний, ввічливий та богобоязний... Він таки спасена душечка: ходить по миру та збира гроші на викуп невольників. Як вже виїздили з Кіїва, зайшли до нього по-прощати ся, дак він і каже: „Готуйте дукати, бо як

прийду до вас, то спорожню вам кишені". У Туреччину хоче іти...

Худоміха. Чуєте... музика гра, це чи не до вас ідуть?

Степанида. Весілля, чи що? Чиє-ж це? Ох, та не до весілля нам тепер.

Худоміха. Хіба-ж не знаєте, що у нас борець гостює, та оце сьогодні либонь на вас випада черга його частувати.

Степанида. Краще-б я воліла тепер відкупитись від того частування, не до гостей нам.

Худоміха. Та коли-б ви знали, який зух! Усіх дівчат з ума позводив. А хто той борець, то аж дивно: хорпача таке було, а тепер вилюднів, та вирівняв ся, як тополя! Пам'ятаєте Микиту?

Ява II.

Ті-ж і Лепестина.

Лепестина. Прийшла вже баба Морозиха. А там борець веде юрбу, та гука: „До Титаря в гості прямуймо!“ Пізнав мене тай пита: „Чи жива ще Титарівна, чи насміхається з нерівні?“

Степанида (дивується). Мало хто яку дурницю не плете, а ти вже й підхопила!

Худоміха. А ходім послухаємо, що там баба Морозиха віповіха. (Пішли).

Лепестина (прислухається). Як під ногу виграють, аж ноги самі хочять танцювати. О! Це йї-же Богу: „Від Кііва до Лубен“. (Сьпіва і пританцює):

Від Кііва до Лубен,
Насіяла конопель,
Дам лиха закаблукам,
Закаблукам лиха дам!...

Ява I2.

Микита (у дорогім жупані, при бліскучій зброї, входить танцювати; за ним музика і челядь, сьпіва):

Та спасибі батькови,
Та спасибі матери,
Що нас злобули,
Як нас здобували,
Жито розсипали,
В ночі на печі!...

Гей, Титарю-дукарю! Бравий на втіху, щедрий на пиху, багатий на дукати, відчиняй палати! Станови на стіл меди та вина, бачиш, які до тебе завітали гості?

Ява 13.

Ті-ж і Рокота.

Рокота (з бокових дверей). Козаче! По стародавньому звичаю ти маєш волю пишатись своєю вдачею, а ми повинні догожати твоїй примсі; але щоб промовити до тебе доладне слово, то треба знати, як маємо тебе величати: чи так як і перш, чи може Січ-мати, та відвага дали тобі инче призвіще?

Микита (глузуючи). Нехай Іван, нехай Степан, або й Кіндрат!... Хоч нас і троє, ти в правдивого не влучиш.

Рокота. На жартовливу розмову коли прийде час, то й ми не востанемось у боргу...

Микита. Не тобі мене повчати, коли мені черга жартувати.

Рокота. Коли ти не зугарен дослухати моєї промови, та ще й в моїй хаті, то не лицар ти, а гайдамака!

Микита. О! за цю образу, пане сотнику, ти головою запла-тиш! (Вихоплює шаблю).

Рокота. І моя рука ще не здрігне і зуміє захистити останні хвили життя моєї дитини!...

Микита. Як? Що?

Рокота. Дайте мені мою карабелю!

Микита. Що я чую? Настя?

Рокота. Там у тій кімнаті вона може вже сконала!...

Ява 14.

Ті-ж і Настя.

Настя (ухопилась за одвірок). Ще не сконала!

Микита (з ляком). Хто се? Хто се?

Настя. Не пізнав, чи не хочеш пізнати?

Микита (упустив шаблю). Що-ж ти з собою заподіяла?

Настя. Караю ся за погорду... Може ще мало?

Микита. На віщо-ж ти, Насте?... (Ламле руки).

Настя. Підійди... Не сила моя самій до тебе підійти... Не бійся, вже більше не ображу! (Микита кинув ся до Насті, вона впала перед ним на-вколюшки).

ЗАВІСА.

Д І Я І V.

[Густий сад. В глибині манячить проміж деревами будинок, на право очерети і лоза, на ліво велика яблоня; біля яблоні лава].

Ява 1.

НАСТЯ (виходить з глибині сцени і сьпіва):

Зіроньки сяють в небі блескучо,
 Ніби до себе зовуть,
 А в серцеви так нестерпучо,
 Мов-би його списами тнуть,
 І думки тяжкі незнаемі
 Сумотою душу повили,
 Мов серце замучене, хворе,
 Отрутою-зіллям споїли...

Отакої жалібної засьпівала!... Не вже-ж всі веселі пісьні забули ся, і ні одна не сплине на думку? Геть-же, жалібні пісьні, геть далі від мене!... Прийде ваша черга, тоді знов приходьте до мене в гості, а сьогодні мій милий до мене прибуде, ось-ось незабаром прибуде!... Вже північ скоро, все село мов зачароване окуталось дрімотою, тільки мої очі не хочуть спати, хочуть дивитись, вдивлятись в темряву, виглядати миленького!... Сповістив, що сьогодні прибуде. Мало не зомліла, учувши цю радістну звістку: чотири місяці не бачила миленького, чи легко-ж? Боже! Скільки-ж то страшних думок перебувало в серцеви і як воно не розірвалось, як не вмерло? Тільки тоді, коли горе відлине і стане минулим, дивуєш ся і не надивуєш ся, як воно пережило! Та чи минуло-ж воно й справді! Зірочки безгрішні, осяйте ясним сьвітом путь мого миленькому, щоб швидче прибув, щоб не заблудив ся. Може та радісна звістка вигадка зрадливих людей? Хто її перший приніс? Тетяна? Вона либонь, вона!?... Щось заквилило? Чи це може мені вчуло ся? О, знов! Це-ж його посвист? (Прислухаєть ся). Він, він! Це-ж мій чорнобривий, орел сизокрилий! Ох доленько, хвартуно моя, ти-ж мене ще не облишила!... Стій серце замирати, перестань так дрібно тріпотіти, радій, сьмій ся: милий близько! (Побігла на зустріч).

Ява 2.

ГАВРИК (виходить з лівого боку). Зараз сюди Настя пройшла від

будинку. Де-ж вона? Певно пішла на зустріч Микиті. Тетяна сказала, що Настя дожида. То Микита ще не в волю награв ся Настею? Сердешна Настя! Вона у своїм закоханні і не бачить тієї ями, котру рие перед нею отой байстриюк! Все вже село плете про Настю, що вона... Коли-б Микита кохав її й справді, чи кинув-би на такий довгий час на глум, на осудовисько?... Сьогодні знов пограєть ся, а завтра знов завієть ся, куди очи потрапляють. Хтось іде? Вони? (Ховаєть ся за дерева).

Ява 3.

Микита і Настя.

НАСТЯ (припавши до грудий Микити присьпіває сьміючись):

Чи не той це Микита,
Що з вильотами свита,
Під віконцем зігнув ся,
Чи не вийде Настуся?

Той, се той! Боженьку милий, чи багато треба людині, щоб бути щасливою? Слівце щире, ласкавий погляд і вже в раю!

МИКИТА (усьміхаєть ся). Пильнуй-же того раю, втішай ся ним, доки рясніє. Ну, як бачиш, і вернув ся.

НАСТЯ. Тільки не через тиждень, а четвертого місяця.

МИКИТА. Не докоряй, люба! Коли-б чоловік знав, у яку добу скоїть ся з ним лихо, остеріг ся-б заздалегідь.

НАСТЯ. З тобою ніколи лихо не зустрінеть ся, тебе хвортуна кохає.

МИКИТА. Хвортуна зрадниця: сьогодні до тебе очима, а завтра плечима.

НАСТЯ. Годі про лихо, нехай воно лине геть! Прибув і газрад. (Сіда ва лаві). Де-ж ти був, де літав мій орленьку?

МИКИТА. Де-ж орлови й літати, як на просторі. Доти йому й літати, доки воля є.

НАСТЯ. З тобою воля ніколи не розрізнить ся. Мені страшно й подумати, щоб ти коли небудь попав у неволю. Боронь, Боже! Твоя неволя — смерть моя!

МИКИТА. А трохи, трохи був не впав в канкани.

НАСТЯ. Не кажи! Серце зупиняєть ся!

МИКИТА. Вовка боятись — в ліс не ходити. Хто-ж обороня-

ти не рідний край та віру Христову, як всі козаки обаблять ся. Одначе, не бійсь, Насте; будь певна, що тобі не прийдець ся червоніти за мене: живим я в руки не дам ся!

Настя. Бог з ним про таке... Страшно! У мене холоне і мре у грудях...

Микита. Що це з тобою починило ся? Перш завжди гордувала мою відвагою, а тепер?!... То ти така козачка?... Мені соромно за тебе! Бачиш і сама почервоніла? Заспокій ся: на те живем, щоб вмрти! Одначе, на який час і справді годі про це; померти не спізнимось, аби охота, чи так? Ну, поживемо-ж ще тим, що любо серцеви. Споглянь-же на мене світло та радісно. Отак, отак... Коли в твоїх оченьках засяє щасливий світ, тоді я в них ніби бачу всю простору Україну! Гарно нам з тобою, правда? Чого-ж ти не щебечеш, чи не хвора? Засьпівай пісеньку і все невеселе та немиле саме собою забудеть ся. Дай-же мені упитись чарами твого любого голосочку!

Настя. Мій властителю, моя думко! Як важко було пережити чотири місяці, не бачучи соколонька, немов без свіжого повітря, без світу, без тепла. А з-явив ся — і все горе геть відлинуло і забуло ся. Яка незмірна, яка необіймна сила коханнє!

Микита. Нема на світі розмови любіщої від закоханої. А що є любіщого над сьпів милої? Сьпівай, голубко! Чи може боїш ся, щоб ненька не вчули, та не сполохали?

Настя. Що мені ненька, нехай слуха, не сполохаюсь. Коли ти зо мною, я тоді нікого не памятаю... Думаєш, що забула твою найлюбіщу? Коли-б загадав веселої, може і не так скоро нагадала-б, а з сумними моя душа давно спарувала ся. (Сьпіва):

Маріє, Маріє!
Та чого ходиш-нудиш,
Та чи вже-ж ти, Маріє,
Мого сина любиш?

Як-би-ж не любила,
То чи я-ж-би ходила,
Та через твого сина
Бистру річку брела!

Ой там на долині
Василь сіно косить,
А йому Марія
Дитину приносить :

На тобі, Василю,
Оцю дитину,
Як не візьмеш ти дитини,
На покіс покину. (Заридала).

Микита. Отакої! То ти така щаслива?

Настя. Хіба-ж від щастя не плачуть?

Микита. Тільки не такими слізми.

Настя. Це так, нічого... От і переплакала. Дурненьке серце
стисло ся, а очи вже й раді хлипати!... (Сьмієть ся).

Микита. У твоїй розмові чогось бракує, не по щирости ти
розмовляєш! Скажи, що трапилось?

Настя. Нічого... не трапилось, ей Богу, нічого, не жахай ся!
Тобі хороше. Аби-б тобі хороше...

Микита. А тобі?

Настя. І мені... На мокрім місцеві очи мабуть від того
і схлипнули. (Сьмієть ся).

Микита. Тільки від того? Дивно! Мудрий той буде, хто вгада
зразу дівочий замір!...

Настя. Будь певен мій соколоньку, що це я з радощів і сама
не знаю, що кажу.

Микита. Ти запевняєш і я мушу вірити.

Настя. Думки переилутались: одні борсають ся, другі поло-
хають ся...

Микита. А й чого-б їм полохатись? Чи не дійшла до тебе
яка лиха чутка? А може що тут без мене вчинило ся?
Не ховай ся!

Настя. Не багато треба чуток, щоб розполохати думки? А чи
встережеш ся від лихої хвилі, котра несподівано сплине
тобі на серце і зразу отруїть розмову.

Микита. Он як. Ну, тепер вже я бачу, що ти багато пере-
жила думок без мене... Бачу й те, що либонь скоро
прийдець ся мені обабитись.

Настя. Не хочу, не хочу! Ти лицар. Чи пристало-ж лица-
реви бабієм бути? Ти козак а я козачка, радіти мем-же
тим, що хвортуна-зрадниця нам жбурне; як мало, то й
мало; а на багато не слід заздрітись!...

Микита. І правда! (У цю годину з-за саду показуєть ся місяць).
Вже козаче сонечко з-являєть ся, ось і час розлуки
приспів. Прощай!

Настя. Що? Як? Це мені вчулось. Це не ти сказав?

Микита. Я, моя люба, я! Умовились ми з товариством, як місяць зійде, оточити з усіх боків татарський загін, що здавна оташував ся під Нерубаївським лісом. Товариство мене чекає!...

Настя. Ой Боженьку-ж мій! Любий, коханий, не їдь!

Микита. Що-о? І тобі не соромно мене зупиняти?

Настя. Ой дай-же хоч часочок щастя! Загай ся до ранньої зорі!

Микита. На зорі пам треба бути там. Бусурмени на зорі розісплять ся, ми їх несподівано розбуркаєм. О, певно розгнівають ся голомози не аби як!

Настя. Ой пропала-ж моя доленька, на віки пропала!

Микита (тулить її до серця). **Настусе!** Через тиждень мене сподівай ся і вже на довгий час!

Настя. Ой розум мій відрікаєть ся зрозуміти цю несподіванку! Любий, любий, навчи-ж мене, що мені тобі казати? Прибув на малую хвилиночку і вже... Це сон... Страшний сон! Розбуди мене худчій, серце зупиняєть ся... (Припала до його грудий).

Микита. Настусе! Слово козацьке мені дорожче всего на світі! Татари нас чекають. О, ми їм готуєм такий ралець, що і в пеклі жახати муть ся.

Настя. Так, так... Лицар ти, лицар!...

Микита (сьпіва):

Ой, Настусе, та не гай мене,
В далеку дорогу виряжай мене:
Тепер нічка, та теменькая,
Козаку дорога та далекая...

Микита.

Прощай, моя мила,
Голубонько сиза,
Прощай-же, кохана,
Моя ти жадана!

Настя.

Прощай, мій миленький,
Орленьку сизенький,
Прощай, мій коханий,
Соколе жаданий!

(Микита хутко пішов).

Настя (довго стоїть мов оціпівілая, потім промовля). Як зірочка, що падає з неба, у останне осяє свій путь ясною

смугою і як оком змигнуть згаса і путь свій гасить, так і моє щастя. Блискавкою те щастя з-явило ся, на мить осліпило серце і в мить згасло! Ні, все це у сні, або в чарах бачила. Не повинно бути, щоб все це на вспрямки скоїло ся? Тільки хотіла надивити ся на сьвіт яєних очий мого орла-сокола, тільки що наважилась припасти до його теплого серця, як вже сьвіт той згас і знов обступила мене непроглядна темрява. Ні, це навспряжки вчинило ся, навспряжки!... (Біжить). Верни ся, верни ся, мій сьвіте, верни ся, моє яєне сонечко! Я-ж не надивилась на тебе, я-ж не нампилувала ся...

Ява 4.

Гаврик і Настя.

ГАВРИК (переступає їй шлях). Не любить він тебе.

НАСТЯ (сполохалась). Аї, хто се? Гаврик?!

ГАВРИК. Настусе!

НАСТЯ. Ти хто-ж такий, що́ як злодій підкрав ся і підслухав розмову, котрої ні батько ні мати не мусять чути, ще й не соромиш ся дивитись мені в вічі?

ГАВРИК. Я не властен в собі! Одне я що хвилі більш вбачаю: як без міри без краю кохаю тебе!

НАСТЯ. Суджена я тобі, чи заручена? Слово я тобі подала, чи поглядом коли поманила?

ГАВРИК. Настусе, вислухай мене!...

НАСТЯ. Ніколи я тебе не кохала, а тепер зневажаю. Геть! (Іде).

ГАВРИК. Я піду і більш ніколи не з-явлюсь тобі на очі, я ввольню твою волю!... Тільки-ж знай, що вже ти ніколи Микити не побачиш!

НАСТЯ. Та, чи тобі-ж, щеня, змагати ся з лицарем? Хіба з-за вугла убеш його? О, на таку відвагу ти здатний!

ГАВРИК. За віщо-ж він знущаєть ся над тобою?

НАСТЯ. Неправда. А хоч-би й так. Сестра я тобі, чи рідня, чи яка безрідня, щоб ти властен був захищати мою честь, або помщатись за мене? Згинь з очий на віки! (Хутро пішла).

ГАВРИК. Ось воно що! Ну, тепер одне мені зостало ся. Худчий до Нерубаївського лісу слідком за Микитою! Двом нам тісно на сьвіті!...

ЗАВІСА.

Д І Я V.

ВІДМІНА І.

[Вулиця. Ліворуч: тин, перелаз із саду, під перелазом криниця. Праворуч: хата Худоміха. Далі село].

Ява І.

ЛЕПЕСТИНА (набира воду з криниці).

Ой у степу, степу криниченька,
Ой там вода прибуває,
Гей там козак, козак молоденький
Ворон коня напуває.
Ой кінь прже, та вода не йде
А в Січ доріженьку чує,
Гей чи на мою, гей чи на свою
Та голівоньку звіщує.

Ой налетіли сизі зозуленьки
Та все куку та куку,
Гей подай, подай молодий козаче,
Та хоч правую руку...

Ява 2.

Лепестина і Худоміха.

ХУДОМІХА (на порозі своєї хати). Здорова Лепестино! А що твої господарі дуже зраділи онукови?

ЛЕПЕСТИНА. Що таке? Це вам приверзло ся: якому онукови?

ХУДОМІХА. Думаєш, нічого не знаємо?

ЛЕПЕСТИНА. Що-ж ви знаєте, скажіть нам, то й ми знати мем.

ХУДОМІХА. Не хитруй, дівко! Не доросла ти ще, щоб мене перехитрувати. Признавай ся краще, чи вже Настя внесла дитину в хату, чи й досі виховує у садку? А що їй Бог дав: хлопчика, чи дівчинку? (Промовля регочучи).

Як що буде хлопчик, то віддамо в дячки,

А як буде дівчина, то віддамо в швачки,

Щоб вмiла шити, ще й вишивати

І те діло робити, що її.....

ЛЕПЕСТИНА. І як вам язик не поприщить?

ХУДОМІХА. Не віриш? Дак піди у берег до дупленастої верби тай подивись, що у дуплі заховане!

ЛЕПЕСТИНА. Я не хочу й чути такого!... (Хутко пішла через перелаз). А ну-ну, чи правду вона каже?

Худомі́ха (сама). От дівчина! Живе у подвір'ї і не бачить, що навкруги неї коїть ся! Не дівка, а якась соня чи слоква? Баба Морозиха учора як раз у північ ходила у Титарів сад стерегти, як цвісти не папоротник та замість папоротника постерегла, як Настя привела на сьвіт дитину... Сьогодні зайшла до мене і, спасибі їй, шепнула, тільки не веліла нікому виявляти. А як його не виявити, як почнуть тебе розпитувати? Виявиш не-самохіть!...

Ява 3.

Тетяна і Худомі́ха.

Тетяна (ідучи вулицю). Здорові були з неділю!

Худомі́ха. Спасибі. Куди простуєш, чи не до Титарівни?

Тетяна. До неї, та не знаю, чи йти, чи не йти?

Худомі́ха. А що трапилось?

Тетяна. Ми оце зараз з татком повернулись з міста, та таку там звістку перечули, що бодай краще й не чути.

Худомі́ха. Що таке, кажи швидче! А потім я тобі виявлю звістку, тільки не знаю, чия буде цікавша...

Тетяна. Усю ватагу, з котрою Микита погнав ся за татарським загоном, котрий оташував ся під Нерубаївським лісом здебільшого в ясир забрано, а останніх перебито. А Микиту ледве пізнали між трупом, геть пошматований...

Худомі́ха. Царство йому небесне!

Тетяна. Один тільки і зостав ся з тієї ватаги, котрий з перебитою ногою ледве доліз до Дніпра, до забродів, там він і досі гоїть ся. Дак він розказував забродчикам, що каже: „Продав Татарам котрийсь із своїх“.

Худомі́ха. Чи не Гаврик?

Тетяна. Може!... Бо Гаврик лютий був на Микиту. Що-ж оце буде з Настєю?

Худомі́ха. А що буде з дитиною?

Тетяна. З якою дитиною?

Худомі́ха. Що Настя цієї ночі на сьвіт привела.

Тетяна. Як?! Ой Боженьку! Ой страшно... Ой серце замк-ра! Що-ж це таке?... (Побігла хутко вулицю, ламаючи руки).

Худомі́ха. Чи йти до Рокотів, чи не йти? Як-же не йти, коли цілісінку ніч не спати му, як не розвідаю усего... Та і як його заснеш, як отаке поруч скоїть ся? Піду

худчій та хоч зазирну у вічі Титарам... О, я зразу постерезу, чи знають вони про свій сором? (Голос дитинчий з хати: „Мамо, ідть в хату, Папасик упав з печі і геть лоба розбив“). Хай вам трясця, не до вас мені, остогидли!... (У хату). Га? Ось я тобі дам! Ох, шкода-ж сердешної Настусі. Господи, як шкода! Як раз так і справдило ся, як люди віщували; що якого Титарівна покохала, таке й путя вийшло. Так-же достометно так! Чого Микиті було вештатись по сьвітах, мало і без нього таких, що не знають що робити з своєю головою? Слави забагнуло ся? Перш треба було захистити від поговору Настину славу, а потім своєї здобувати. На віщо з ума звів дівку, коли не мав її брати? Оці вилупки безбатченки то вони всі якісь!... Сердешна Настя! А-ну піду до Титарів, як там вони собі мають ся? (Пішла через перелаз).

Ява 4.

Чути здалеку дівочий сьпів. Дівчата виходять колом, сьпіваючи веснянки:

Шум ходить, по воді бродить,
 А Шумиха рибу ловить,
 Що зловила те й прошила,
 Сучці дочці не вгодила.
 Жди, доню, до суботи,
 Куплю тобі червоні чоботи,
 Огірки жовтяки,
 Старійте ся парубки,
 Огірочки зелененькі,
 Всі дівчата молоденькі...
 Плету, плету ліс-ліс,
 На парубків біс-біс,
 А на дівочок золотий віночок,
 Огірки жовтяки...

Ява 5.

Ті-ж і Тетяна.

Тетяна. Ой, сестрички голубочки, коли-б я вам щось розказала! Ой, горенько, горенько!...

Дівчата. Що там таке? Що з тобою вчинило ся?

Тетяна. Чули про Микиту?

І-ша дівчина. Я ще позавчора чула, якийсь Січовик заходив до нас та розказував таткови. Каже, що котрийсь певно з ватаги зрадив, бо зовсім несподівано Татари наших з усіх боків обгорнули.

ІІ га дівчина. Така вже доля козака.

Ява 6.

Ті-ж і Лепестина.

ЛЕПЕСТИНА (ва перелазі). Тетяно, а йдїть сюди! (Тетяна підходить, вона шепче їй на вухо). Отаке, голубонько!

ТЕТЯНА. Ой страховина! Ой сердешна Настуся! (Дівчата починають проміж себе шепотїти).

Ява 7.

Ті-ж і Гриць.

Гриць (вбігаючи). Вербунка селом іде, вербунка.

Всі. Невже?

Гриць. Мартин Кутяга вже завербував ся, такого гарного каптана напяли на нього! А Потапа Рудя підпоїли! (За лаштунками чути вербунку, потім гурт юнаків з-являєть ся на сцені, з співом і танцями).

Пристань Юрку до вербунки,
Будеш їсти з маслом курки,
Будеш їсти, будеш пити,
Довбешкою в бубон бити!

Штани мої шаравари

Слїди замітали,

Три шаги у кишенї

Та й ті заважали:

Один шаг на тютюн, •
Другий на табаку,
Третій шаг ораидарці
Залатати дранку.

Ява 8.

За гуртом ідуть музики, а потім кінний віз, на котрім барило з медом. На барилі сидить верхи Запорожець і всіх частує, з заду бочки сидить Явдоким з бандурою.

Запорожець. Гей, панове юнаки, шановне лицарство! У кого ще в жилах тече прадїдівська кров, у кого в грудях не

запліснівела відвага, до тих обертаю ся з промовою. Слухайте юнацтво, а ледацюги заткніть вуха, бо не до них промова.

Всі. Слухайте, слухайте!

Запорожець. Наперед усього, бувайте здорові з неділю!

Щасти вам, Боже, на добрий розум та щире почуття!

Всі. Спасибі, спасибі!

Запорожець. Закликаємо вас на веселий ралець, на кривавий танець. Не з тих я країн, де ротом гав ловлють, а вухами ляпають і не з тих сторін, де язиком крешуть, та чужими руками искри згортають, а з самого я пожарища: з Січі! Хто охочий глянути, де злидні цвітуть, а небавом і ягідки зростуть, гайда з нами! А в нас весело жить: куди не скинь оком, скрізь дим курить; куди не оглянь ся, скрізь вогонь заняв ся! Не закликаємо тих, котрі у роскошах пишають ся та між себе змагають ся. Нехай чублять ся словами, доки надійдуть з келепами. Та й мудрії нехай мотають на вуса та длубають ся в потилиці, доки зостануть ся лопатки в горосі, а нам голоті не треба розрізнятись з шаблню та з мушкетами. До зброї юнацтво, бо вже один ворог почав надто улесливо цвенькати, другий скришить чубами, третій закрутив головою!... Ну-ж худчій на герц!

Семен. На герц! Прощайте дівчата! Готуйте рушники, та сподівайтесь нас з старостами. Коли-ж не повернемо ся за часу, то кажіть царство небесне.

Дівчата. Щасти вам, Боже!

Запорожець. Явдокиме, промов до людей живе слово!

Явдоким (сьпіва).

Хвалили ся бусурмени

Нас в полон забрати,

Турецькому султанови

В дарунок послати.

Доки шабля при боці,

Доки мушкет за плечима,

Чи злякаєть ся-ж козак,

Хоч-би й смерть перед очима?

Гурт юнаків (сьпіва).

Скоріще меду наливай,

Палчіш кобзарю додавай!

Явдоким (сьпіва).

Тай варшавські мосціпани
Занудили ся за вами,
Виглядають гостий з Січч,
Мов голодний вовк здобичи.

Гурт юнаків (сьпіва). Доки шабля при боці і т. д.

Явдоким (сьпіва).

І хан кримський теж мурмиче,
Що ніяк вас не закличе,
В Бахчисарай на ралець,
На кривавий поставець.

Гурт (сьпіва). Доки шабля при боці і т. д. (Всі пішли).

Тетяна (сама з собою). Не знаю, чи йти до Настусі, чи не йти.

Ява 9.

Худомі́ха і Тетяна.

Худомі́ха (ідучи через перелаз). Ти ще тут, Тетяно? Як-би ти бачила, що тепер робить ся у Титарів шарварок. Як сказала я їм про Настю, то там таке заварило ся, як у казані. Достометний гармідер!

Тетяна. І на що ви сказали?

Худомі́ха. Як то на що? Не сьогодні, то завтра все виявило ся-б. Як тільки увійшла я у кімнату, Настя глянула на мене і зразу постерегла, у чім сила, бо вся немов отерпла. Сказано: „зна кішка, чне сало з-їла!“ І зараз і слід за собою замела.

Тетяна. Що-ж старі?

Худомі́ха. Репетують, аж сум іде по хоромах. Я вже й не рада, що сполохала, утекла мерщій, цур їм!..

Тетяна. Ой горенько, горенько!

Худомі́ха. Ще й яке горенько. Вийшла я на ганок, аж це Настя сусіль мене на зустріч. „Кажіть мерщій, каже, що трапилось“, — а сама так і тремтить вся неначе її пропасниці бє. Ну я їй і виклала як на долоні.

Тетяна. Не вже?

Худомі́ха. А що-ж тут ховатись? Та таки не вдержала за язиком і того, що про Микиту чула, і те розказала. Ох голубко! Коли-б ти побачила, що стало ся з Настєю, як виявила я їй про Микиту! Як ударить вона себе у груди кулаками, як закричить, як заквихить! Я мер-

щій до дому. Думаю, хай вам всячина і з вашим лихом і з вашим клопотом!...

Тетяна. Ой страшно-ж, страшно!

Худомііха. Еге отаке! І що це воно так не смерка?

Тетяна. Не підуж я до Насті, — боюсь! Боженьку, за що-ж ти її сердешну так покарав?... (Пішла плачучи на село).

Худомііха (сама). Бідолашна Настя! Чи й досі-ж в дуплі дитина? Коли-б там який звівр не розірвав, або собака не задавила?... Бо як піде на безголівя, то лихо до лиха липне як рипях. Коли-б швидч смеркало, збігаю до верби та роздивлю ся, чи хлопчик, чи дівчинка? А лицем мабуть як вилитий Микита? Отже неначе на злість мені і досі не смеркає. (Пішла в хату).

Ява 10.

Худомііті Деркач ідуть вулицю.

Худоміі. Та й забарив ся-ж я у вас, вже скоро й смеркати ме.

Деркач. Нічого, скажете жінці, що по громадському ділови, чи там по...

Худоміі. А стрівайте, либонь моя жінка помайорила? Пристіймо трохи, бо як вздрить, зажене в хату.

Деркач. Та то вам вбачаєть ся.

Худоміі. Що вбачаєть ся? Ні, куме, як добрий козак чує носом ворога, отак я мою жінку, побий мене сьвятий хрест! Та я волію хоч і запрягти, що вона десь тут: хоч іде, а хоч і сьвіжо пройшла. У мене, куме, ніс на жінку собачий!

Деркач. В-ілась, бачу, вам жінка добре в печінки.

Худоміі. Скоро вже дошкулить до найболячішого... Тоді майну від неї прямо на Запорожжя.

Деркач. Ну, куме, давно вже ви туди збираєтесь, через те й спізились.

Худоміі. Невже? Хіба там ледачіщих від мене нема?

Деркач. Були та всіх у потилицю протурили.

Худоміі. Чи не zarazом з вами, бо у вас і тепер часто потилиця свербить?

Деркач. Ні, куме, я ще козак і до віку козаком зостанусь, а ви обабрили ся, то вам ціна у базарний день: пів денежки.

Худомій. Я вам скажу, куме, що бабу мабуть таки не Бог сотворив.

Деркач. То то й штука, що Бог, та ще й з ребра чоловічого.

Худомій. Невже з ребра? Це-ж вам хто сказав?

Деркач. Чув недавно від попа і Титар Рокота сам вчитав у Євангелії.

Худомій. У перше чую! Як що Рокота вчитав, то може й справді...

Деркач. Рокота добре письменний і латину утне! У наймудрішого дяка вчив ся!

Худомій (помовчав). Одначе я вам скажу, хоч і Бог сотворив бабу, тільки мабуть і він касть ся.

Деркач. Чого доброго? Одначе, куме, на мою думку нам не приходить ся путатись у Боже діло. Бог сотворив бабу і Бог з нею! Що-ж, зайдемо до Титара, чи ні? Мені ще з обідньої доби чогось гикаєть ся.

Худомій. Думаєте, почаствує?

Деркач. Та не то що, а... Може що нове почуємо. А може таки й почаствує?

Худомій. То ходімо доки ще не зовсім смеркло. (Пішли приспівуючи):

Коли-б мені гранди-ранди,
Добрати ся до оранди,
Хильну меду одну краплю,
Та й до домоньку потраплю!...

Ява II.

Худоміха (вибігла з хати). В хаті вже темно, що й нитки не засило в голку, а на дворі й досі ще видко. Відколи живу на сьвітї, ще такого довгого дня не було?! Хіба оце чи не кінець сьвітови приходить? Кажуть, що перед кінцем сьвіта хоч сонце і погасне, одначе буде сьвітло, бо все навкруги загорить ся і ліс, і поле і вода... Чого воно на захід сонця небо таке червоне, може вже там за горою заняло ся? Не темніє та й годі! Що це мені отут саме під одним ребром ялось ніяково стало: чи від страху, чи від нетерплячки? Коли-б ще не занедужати від цікавості. Кажуть-же, що є така хвороба: цікавощі? Хіба піти зараз оце як стою до дуцпенастої

верби? Таки піду. Напнусь чорною хусткою, щоб безпечніше, прокрадусь, бо занедужаю й справді цікавощами. Де-ж моя чорна хустка? (Пішла в хату).

Ява 12.

Морозиха і ще скільки молодиць.

Морозиха. Адже не даром і пісенья каже:

У козака віри
Як на морі піни;
Вітер подмухне,
Й піну розжене,
Отак козак дівку
З розуму зведе.

У мене їх аж семеро дочок було і всіх віддала я заміж як переполісканих, як перемитих. Та я-б воліла краще самотуж передавати їх власними руками, потроїти, ніж через них придбати до віку сорому.

Молодиця. Боронь Боже!

Морозиха. Подумайте хоч те, що скільки через Настин гріх лиха скоїло ся на селі: засуха, сарана, падіж, усяка пошесть.

Ява 13.

Ті-ж і Худоміха.

Худоміха (вибіга). Га? Здрастуйте! Та я ще з весни помітила, що у Титарів мусить скоїтись щось непевне. Де-ж була у мене рябенька курочка, ну, така-ж рябенька, як таракуцька. (До молодиці). Горпино, ти-ж пам'ятаєш мою рябушечку? Найраніш від усіх курий вона починала нестись, найпізніш переставала. Сусідів аж завидки брали на мою рябушечку! Ото-ж як раз на Благовіщення, сказати у ранішню обідню добу, дивлю ся, аж біжить моя рябушечка до хати та так прудко біжить, що й Господи! Прибігла, стала на порозі, головою супротив титарівських хоромів та замість того, щоб кудкудакнути, як закукурікала!

Молодиця. Та не вже?

Худоміха. Сій Богу! Кукуріку, таї кукуріку! Перелякала ся я так, що аж почало мене шпигати у середині. Чую, під одне ребро шпиг, далі під друге шпиг! Ой голівонько

моя бідна! Я худчій ось до баби. Отаке, кажу, бабусенько, лихо скоїло ся! Памятаєте, бабусю?

Морозиха. Та памятаю... Тільки це було не цієї весни, а позаторішньої осени.

Худоміха. Як позаторішньої?

Морозиха. А вже-ж позаторішньої осени. Як раз перед тим за тиждень нічу сам дзвін задзвонив до заутрені, а на другий день Татарва набігла на село, ледве-ледве оборонили ся.

Худоміха. А може й так... Візьми, кажуть бабуся, сокиру, та й відрубай рябушечці голову на хатнім порозі, бо вже з неї пуття не жди.

Морозиха. А не жди. Коли вже курка півнем закукурікала, то сподівай ся або хвороби, або ще чого гіршого.

Худоміха. Ой Боже наш милий! І теж знов поміркуйте, що Гапчина корова мертвим телям отелила ся.

Морозиха. І це було ще аж позаторік.

Худоміха. Невже позаторік? А мені здало ся... Ну, а через кого у мене з під двох квочок тільки семеро циплят вилупило ся, може і це скажете не через Настю?... Підсипала я під чотирьох квочок аж по двадцять одному, а вилупило ся тільки з під однієї шестеро, та з під другої тройко, останні все хиряві і бовтуни.

Молодиця. Шестеро та троє, то буде вже аж девятеро; а ти казала, що тільки семеро вилупило ся.

Худоміха. А вже-ж що семеро, бо одне утопило ся у черенку, а друге діти ногами затоптали. Ні, скажіть мені на милість Божу, чого воно так довго не смерка? Чи не проти череди йдете, то прощайте, бо мені ніколи — треба по ділови. (Глянула у титарів сад). Стійте, стійте, що ото крадуть ся садом? Бачите. бачите? Хі, Настя! Либонь з дитиною на руках. Бабусю, а що в неї: чи хлопчик, чи дівчинка?

Морозиха. Хлопчик.

Худоміха. Це вона наважаєть ся переховати сина. А-ну при-таймось, та побачимо, куди вона його перехова? (При-тайлєсь за хатою).

Ява 14.

Настя (з дитиною на руках). Не виховала ся я з своїм соромом!... Худомііха провідала.. кінець мій прийшов. Боженьку милий, захисти мене, навчи! Я-ж тепер не потраплю жити, звалю ся у безодню!... Ох карає мене Господь за мій тяжкий гріх!.. Куди-ж подіти мені сина мого безталанного, куди заховати? Микиту вбито, страчено мого орленька. Як-же я тепер? Не чує він мого жалю, не бачить мого горя. Його мертві очи видовбають орли, а моє живе серце потнуть люди!... Його тіло ізшматують звіри, а мою душу звялять сусіди!... Сусіди близькі — вороги тяжкі! Нема його, мого соколонька; вже не прибуде до своєї Настусі, не освітить її душі, не зогріє її серця!... Микито, Микито! Як-же мені бути без тебе?! Не вмю я, не вмю! Серце холоне, душа мре, мозок стигне! Хто-ж хоч іскру тепла вдмухне у серце, хто розжене суму і звеселить думки, хто дасть душі хоч хвилю супокою?... Кругом мов пустиня!... Лихо стіною мене обступило! Сьвіт заволікаєть ся передо мною, у очах темніє... Я-ж не бачу куди йти, я-ж не втраплю... Хто-ж виведе на шлях? Де-ж дружина моя? Де-ж подруги, де люди?... Нема, нема ні однієї живої душі! Ох дружинько-ж моя! Учуй-же мене з того сьвіту, озовись з домовини, візьми мене з собою!... Страшно жить проміж людьми, бо при безталанні вони лютіці звіря! Моїм соромом вони виколюють мені очи; лукавою прихильністю згнітять душу, облесливим жалем вицідять кров з серця?... Чим-же я буду жити? (Чутно голос). Хтось гука? Мене кличуть Сюди йдуть! Це мати гука! Ой, синочку-ж мій, смерть наша перед очима... пропали ми з тобою, пропали!... (Чутно голос Степаниди: „Насте, де ти?“). Мені ноги деревеніють, дух забива... (Кладе дитину на цямрину і затуля її плечима).

Ява 15.

Ті-ж, Рокота, Степанида, Деркач, Худомій, Лепестина і народ.

Рокота. Насте!

Степанида. Доню, доню, що-ж оце ти наробила?

Настя. Я... нічого... що-ж я? Чого вам?

Рокота. Чи ти часом не збожеволіла?

Настя (з криком). Дивіте ся, дивіте ся, ондечки з калини вигляда мертвий Микита!... Він манить мене до себе... Куди? В домовину? Ходім! Не піду. Ондечки Гаврик, у него руки в крові, то Микитина кров!... Він простяга криваві руки до мене, хоче мене задавити! Ай, пусти, пусти! (З ляком відкинулась на цямрину і венароком звалила дитину в криницю).

Худоміха. Ой лишенько! Настя упихнула дитину у криницю! Сина, сина! Ратуйте! (Підбіга до криниці). Упірнуло. Лізьте мерщій у криницю, ратуйте! Ой Боженьку, Боженьку! (Один з народа лізе у криницю, а другі дають йому по-яси замість каната).

Мсрозиха. Як світ сонця, такого ще у нас на селі не чинило ся!...

ЗАВІСА.

ВІДМІНА II.

Ява I.

[Поле, на котрім виґита сьвіжа яма... Попереду йдуть два козаки приоружені, за ними старшви, потім довбиш, далі сурмачі, знов приоружені козаки, за ними козацькі корогви; всі стають навкруги ями. Виходить старий козак, за ним Настя, закута в заліза, два козаки приоружені, — потім Рокота і Степанида, за ними козаки і народ].

Старий козак (уклоняючись). Панове старшинство, козацтво і поспільство! Сповіщаю вас, з призову громадської ради, що мушу виректи привселюдно превеликий і нескаяний гріх Насті Рокотівни, дочки славного і хороброго сотника, а нині почесного Титаря — Трохима Рокоти. Батьки й матери, повчайте дочок ваших, щоб вони каялись по Насті Рокотівні. Я найстаріший проміж вас, бо вже восьмий десяток волочу ноги по сьвітах, перебачив я на своїм віку багато див і нераз бачив смерть перед очима... Тільки-ж у перше доводить ся мені бачити дівку, котра стратила свою дитину власними руками. Як вам відомо, що не сиротою вона росла і не безрідною, щоб не тямити, який то тяжкий гріх душогубство; що день і ніч отець-ненька піклували ся біля неї та повчали на розум. От-же не випіклували і не навчили. Панове! З покон віку така тяжка провина карала ся смертю: грішницю закопували живою поруч.

з страченою дитиною. Чи мусимо на цей раз зламати прадідівський звичай? Може є хто проміж вас, що скаже, що Настя неповинна у тім грісі?

Дехто. Як-же то неповинна?

Голоси. Смерть, смерть грішниці!...

Худоміха (плаче). Я радніща-б собі пальця утяти, тільки-б Настю бідолаху заратувати.

Голоси. Не варта така грішниця поратунку.

Старий козак. Суд людський — суд божий! Прощай ся-ж, грішнице, в останнє з миром хрещеним, з отцем-ненькою.

Настя (уклоняєть ся на всі чотири сторони). Простіть мене, добрі люди!

Народ. Нехай Бог тебе прощає!

Худоміха. Бог милостивіщий за нас!...

Настя. Простіть, щирі подруги-сестриці! Прости мене, моя матінко!... (Припада Степаниді до плеча).

Степанида. Доню моя, доню! Чому я раніщ тебе не лягла в труну?... Хто-ж тепер закріє мої очі?

Рокота. Годі ревити! Не вміла дочки виховати, з-умій-же хоч поховати.

Настя. Прости мене, мій батеньку! Ой ніженьки-ж мої підкошують ся... Піддержи-ж мене, таточку, у останнє! (Пада на вколішки).

Рокота. Устань! Уміла согрішити, прийми-ж і кару гріхом здобуту.

Настя (повзучи у ногах). Тату, ще раз, останній раз благаю, повірте моїй передсмертній промові: Неповинна я в смерті дитини! Що сина привела на світ — грішна я і за той гріх прийму покуту без ремства!.. А далі я нічого не знаю, нічого не памятаю!...

Рокота. Не вірю! Ти душогубка!... (Відвернув са).

Настя (з криком). А! Швидч кидайте мене в яму, щоб зразу сціпило мені уста, замувало вуха, засліпило очі!... (Падає).

Степанида (хоче кинутись до неї). Донечко!...

Рокота (ухопив Степаниду за руку). Неруш, не дочка вона нам!...

Ява 2.

ГЛОБА (в чернечій одежі, з карновкою на поясі). Мир вам, братя-християни!

Всі. І тобі, панотче!

Худоміха. Це-ж Глоба?

Деякі. Він-же, він.

Глоба. Що вас скликало сюди, що вас звело, чи добре що, чи лихе? Я бачу свѣжу яму: задля кого-ж вона викопана? Хто той, котрий чи рано, чи пізно, попросив ся з білим свѣтом?

Старий козак. Тяжкий гріх вчинив ся, страшно й висловити: Настя Титарівна самохіть втопила свого сина!

Глоба. Що чую? Настя? Боже праведний! (Кидаєть ся до не.). Встань, безщасна грішнице, молись Господеви!... Боже, Боже! (Припада). Насте, помолиш ся разом і Господь облегчить твою душу. Він Многомилостивий!

Старий козак. Беріть грішницю та й кладіть в яму!

Глоба. Тільки не живою її зарієте. Господь Милосердний раніщ покликав її до себе. (Всі скидають шапки). *Ібо милость Господня неизреченна, милосердіє Єго неисчерпаємо!...*

ЗАВІСА.

К і н е ц ь.

старались, щоби „Зорю“ піднести, зробити вартнішою що до добору матеріялу і з-єдинити біля неї усіх нашим письменцїв, а тим способом вчинити її справдешним літературно-науковим орґаном цілої України-Руси. І рік 1891-ий не минув дармо для розвою „Зорі“. Передовсім в тім році стала вона часописию ілюстрованою. Дальше збільшено обєм часописи [кожде число] з 2 аркушів на 2¹/₂, і друквано її на сильнім гарнім папери, новими черенками. Відтак редакція заповняла сторони „Зорі“ виключно ориґінальним матеріялом [чого доси не бувало], не послугуючись зовсім перекладами. Також в перше заведено постійні відділи для критики, оповісток, бібліографії, літератури, штуки, театру і музики. Вкінци яко безплатну премію розіслано (в 1891 р.) гарну акварелю, представляючу кобзаря Ост. Вересаю, граючого під хатою на бандурі, а в 1892 р. великий новий портрет Т. Шевченка.

І в будуччині Товариство імени Шевченка і редактор дбати муть о дальший поступ і розвій „Зорі“ як що до внутрішньої єї вартости так і що внїшнього вигляду.

„Зоря“ виходить два рази на місяць [1 (13) і 15 (27)], кожде число в півтретя аркуша. Друкує ся новими гарними черенками. Кожде число оздоблене ілюстраціями і вінетками.

„ЗОРЯ“ містить ориґінальні повісти, оповіданя, поезії, історію нашої літератури, розправи літературно-наукові, критичні оповістки, бібліографію, нові музикалія, вістки з літератури, науки, штуки, театру, житєписи визначних наших діячів, а також всячину.

На ілюстрації звертає редакція дуже пильну увагу і старає ся о їх добір. Окрім краєвидів, сцен історичних, побутових, етнографічних, ілюстрацій з природи і т. п. подає „Зоря“ ряд портретів русько-українських суспільних діячів.

Товариство імени Шевченка і редактор „Зорі“, починили — як доказують повніші дані — усе можливе, щоби одинокє на цілій Україні-Руси виключно літературно-наукове псьємо для родин поставити на можливіій висоті, а ниською ціною передплатною зробити єго як найбільше приступним для всякого. „Зоря“ єсть сиравді найтаншим і найприступніішим видачем ілюстрованим. Наші одже патріотичні родини, для котрих „Зоря“ призначена, мають обовязок розповсюднювати її по усіх закутках нашої вітчини. Нехай-же всякий Русин-Українець, в котрім не завмерло почутє національне, нехай кожда наша родина старає ся придбати для „Зорі“ як найширший круг передплатників, бо живий уділ євєх, хто любить нашу прєгарну мову, в піддержаню і розвою нашої часописи, яко органу наших літературно-наукових змагань, являє ся konieczною нашого поступу. Тільки при численнім і живім уділі наших Земляків, наших родин — зможемо вповні відповісти нашим обовязкам і „Зорю“ повести ще до дальшого розвою.

П Е Р Е Д П Л А Т А

вносить для Австрії:

на цілий рік 6 зр., на пів року 3 зр., на
чверть року 1 зр. 50 кр.

для заграниці:

на цілий рік 6 рублів або 12 марок.

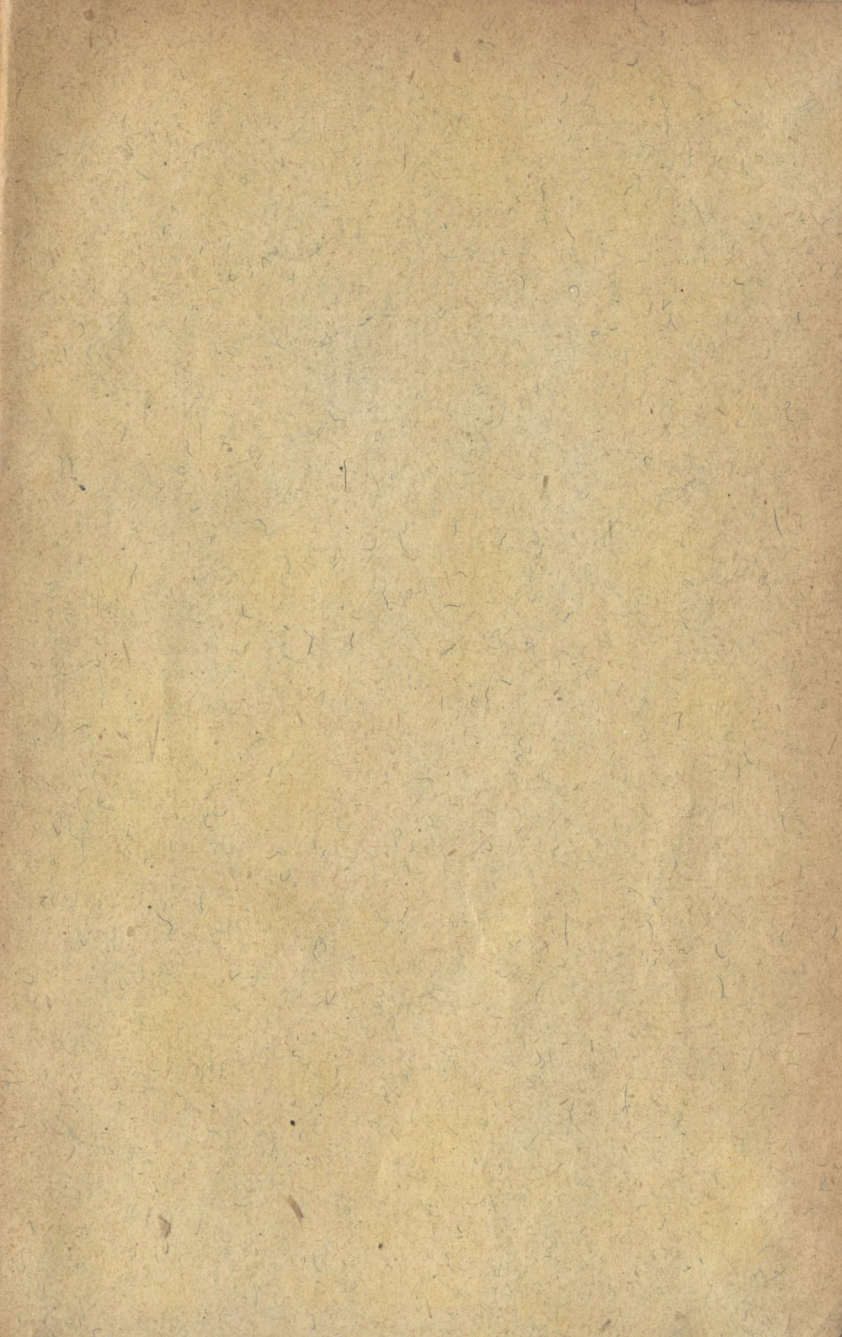
Передплату належить прислати тільки під адресою:
Адміністрація час. „Зоря“ у Львові, ул. Академічна Ч^о 8.

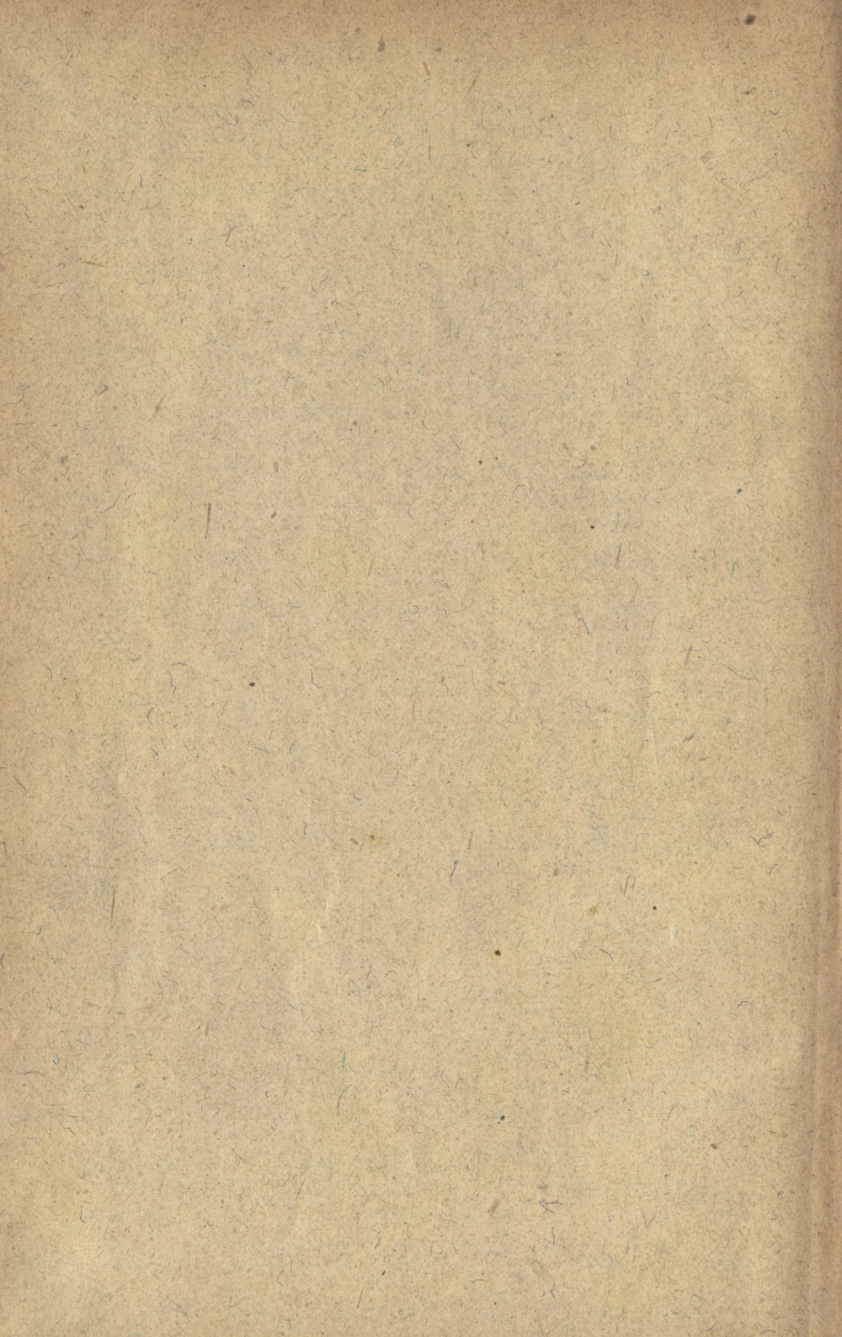
АДРЕСА ДЛЯ РОСИЇ:

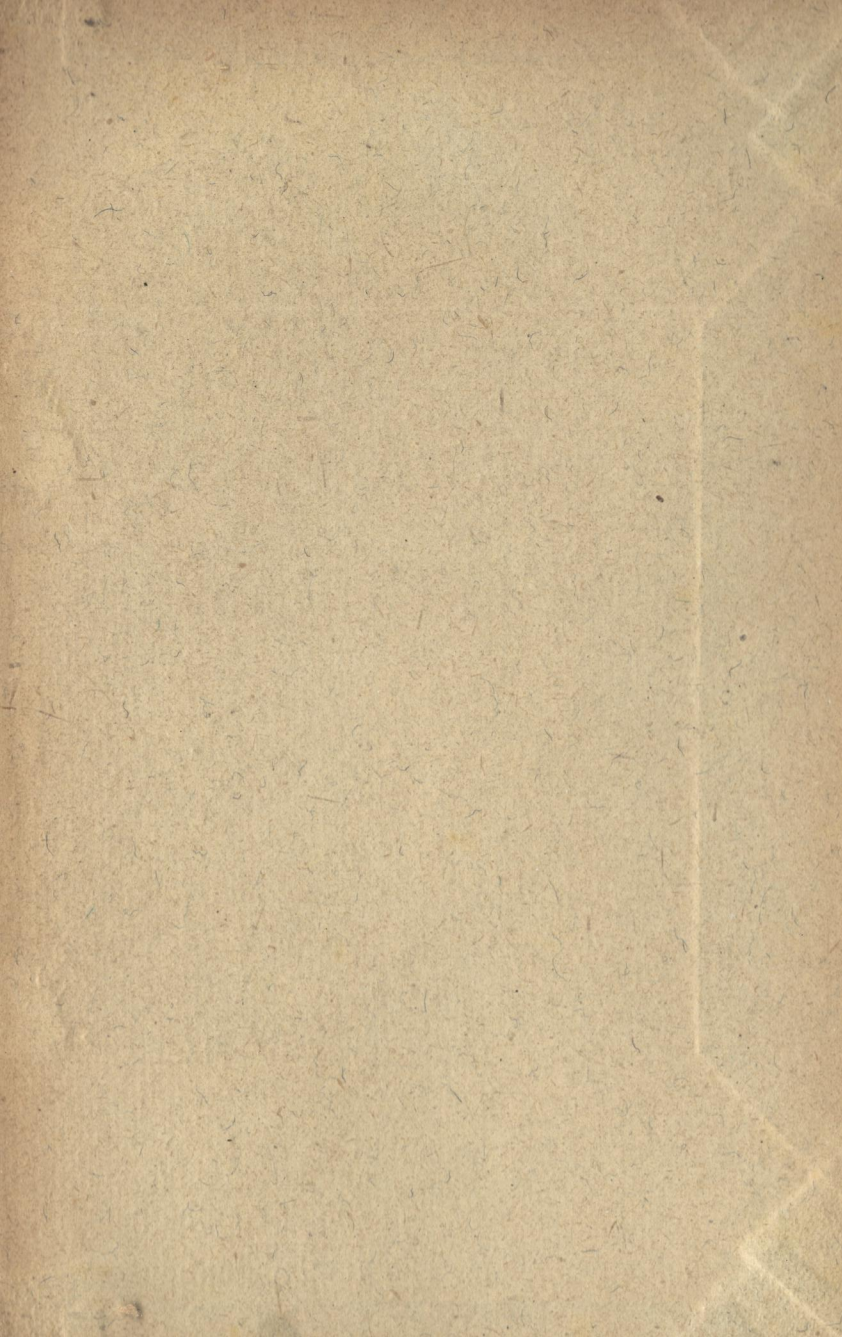
Въ Администрацію журнала „ЗОРЯ“ — Львовъ [Австрія, Галиція], ул. Академическая Ч-о 8. [Administration der Zeitung „Zorja“ Lemberg Oesterreich, Galizien) Akademische gasse N-ro 8.]

Товариство імени Шевченка.

Василь Лукич.

И 31.283

БІБЛІОТЕКА
НАУКОВОГО ТОВ. ІМ. ШЕВЧЕНКА.

3835

Ч.